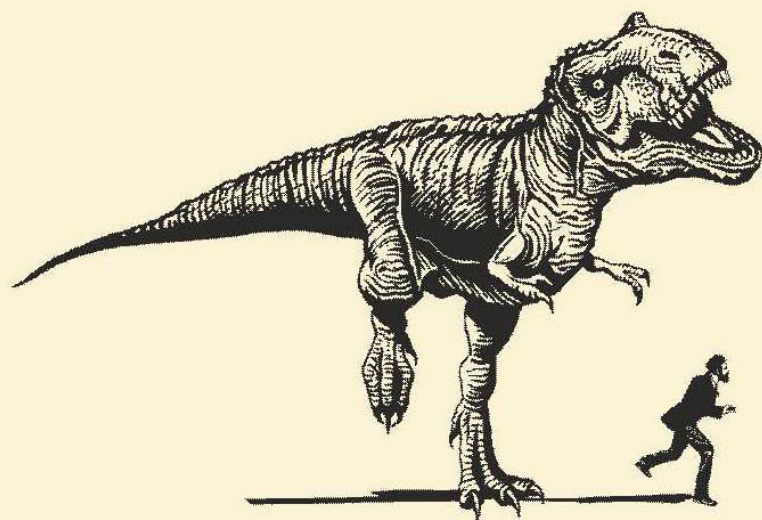

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

ЗАГУБЛЕНИЙ
СВІТ

 FOLIO

Істини

Arthur Conan Doyle

Загублений світ

«ОМІКО»

1912, 1928, 1929

Doyle A.

Загублений світ / A. Doyle — «ОМІКО», 1912, 1928,
1929 — (Істини)

«Загублений світ» (1912) — роман відомого англійського письменника Артура Конан Дойла (1859—1930), який відкриває цикл творів про професора Челленджера — людину непересічну в усіх відношеннях. Четвірка сміливців — молодий журналіст Мелоун, професори Челленджер та Саммерлі й професійний мисливець лорд Рокстон — вирушає на пошуки загубленого світу в джунглі Південної Америки. Сила-силенна пригод, страшних небезпек і знахідок чекають героїв на їхньому шляху. їм доведеться мобілізувати усі свої сили та розум, щоб вижити й повернутися у цивілізований світ... Також до видання увійшли повісті А. Конан Дойла «Коли Земля зойкнула» та «Дезінтеграційна машина».

УДК 821.111

© Doyle A., 1912, 1928, 1929

© ОМІКО, 1912, 1928, 1929

Содержание

Загублений світ	5
Розділ 1. Героїзм – навколо нас	5
Розділ 2. Спробуйте щастя з професором Челленджером	9
Розділ 3. Це цілком неможлива людина	14
Розділ 4. Та це ж найвидатніша річ у світі!	19
Розділ 5. Це ще питання	29
Розділ 6. Я був бичем божим	36
Розділ 7. Завтра ми зникнемо у безвісті	41
Кінець ознакомительного фрагмента.	43

Артур Конан Дойл Загублений світ

Загублений світ

Розділ 1. Героїзм – навколо нас

Пан Гангертон, батько моєї Гледіс, вирізнявся неймовірною безтактністю і був схожий на старого какаду, що розпушив пір'я, правда, вельми приязного, але схильного займатися хіба що самим собою. Якщо щось і могло відштовхнути мене від Гледіс, то лише запекле небажання мати такого тестя. Я переконаний, що мої візити до «Каштанів» тричі на тиждень пан Гангертон приписував винятково цінності свого товариства й особливо своїх міркувань про біметалізм – питання, в якому він вважав себе великим знавцем.

Того вечора я більше часу вислуховував його монотонну балаканину про падіння вартості срібла, знецінення грошової одиниці, девальвацію рупії та про необхідність встановлення правильної фінансової системи.

– Уявіть собі, що раптом знадобиться негайна й одночасна оплата всіх боргів на світі! – вигукнув він слабеньким, але сповненим жаху голосом. – Що тоді буде за існуючої системи?

Як і слід було очікувати, я сказав, що в такому разі мені загрожує банкрутство, але пан Гангертон залишився невдоволеним такою відповіддю. Він схопився з крісла, вичитав мені за мою повсякчасну легковажність, яка позбавляє його можливості обмірковувати зі мною серйозні питання, і вибіг із кімнати переодягатися до масонських зборів.

Нарешті я залишився наодинці з Гледіс! Хвилина, від якої залежала моя подальша доля, настала. Весь цей вечір я почувався так, як відчувається солдат, чекаючи сигналу до бурхливої атаки, коли надію на перемогу в його душі витісняє страх перед поразкою.

Гледіс сиділа біля вікна, і її гордовитий тонкий профіль чітко вимальовувався на тлі малинової фіранки. Яка вона була гарна! І водночас яка далека від мене! Ми з нею були приятелями, великими друзями, але мені ніяк не вдавалося вивести її за межі тих суто товариських взаємин, які я міг підтримувати, скажімо, з будь-ким із моїх колег-репортерів із «Дейлі газет», – цілком товариських, добрих, що не знають різниці між статтями. Мені неприємно, коли жінка тримається зі мною надто вільно, занадто розпусно. Це не робить честі чоловікові. Якщо ж виникає почуття, його має супроводжувати скромність і збентеженість – спадщина тих суворих часів, коли кохання та жорстокість часто йшли поруч. Не зухвалий погляд, а ухильна, не надто жвава відповідь, голос, що зривається, опущена донизу голівонька – ось справжні прикмети пристрасності. Незважаючи на свою молодість, я це знав, а, може, це знання дісталось мені від моїх далеких пращурів і стало тим, що ми називаємо інстинктом.

Гледіс була наділена всіма чеснотами, які так тягнуть нас до жінки. Дехто вважав її холодною та черствою, але мені такі думки здавалися зрадою. Ніжна шкіра, смаглява, майже, як у східних жінок, коси барви воронячого крила, очі з поволокою, повні, але прекрасно окреслені уста – все це свідчило про пристрасність природи. Однак я із сумом зізнавався собі, що мені досі не вдалося завоювати її кохання. Але що буде, те буде – годі невідомості! Сьогодні ввечері доб'юся від неї відповіді. Можливо, вона відмовить мені, але краще бути відкинутим шанувальником, ніж вдовольнитися нав'язаною тобі роллю добродушного братика!

Дійшовши такого висновку, я вже хотів було перервати тривалу незручну мовчанку, аж раптом відчув на собі критичний погляд темних очей і побачив, що Гледіс усміхається, докірливо хитаючи своєю гордою голівкою.

– Відчуваю, Неде, що ви жадаєте зробити мені пропозицію. Не треба. Нехай усе буде по-старому, так набагато краще.

Я присунувся до неї ближче.

– Як ви здогадалися? – мій подив був щирий.

– Наче ми, жінки, не відчуваємо цього заздалегідь! Невже гадаєте, що нас можна застати зненацька? Ой, Неде! Мені було так добре і приємно з вами! Навіщо псувати нашу дружбу? Ви зовсім не цінуєте, що ось ми – молодий чоловік і молода жінка – можемо так невимушено балакати один із одним.

– Навіть не знаю, Гледіс. Розумієте, річ у тім, що настільки ж невимушено я міг би бесідувати... ну, скажімо, з начальником залізничної станції.

Сам не тямлю, звідки взявся той начальник, але факт залишається фактом: ця посадова особа раптом виросла перед нами та розсмішила нас обох.

– Ні, Гледіс, я прагну набагато більшого. Хочу обійняти вас, хочу, щоб ваша голівонька притулилася до моїх грудей. Гледіс, я хочу...

Побачивши, що я наміряюся здійснити свої слова на ділі, Гледіс швидко підвелася з крісла.

– Неде, ви все зіпсували! – буркнула вона. – Як буває добре і просто, поки не приходять ось це! Невже ви не можете себе контролювати?

– Але ж не я перший це вигадав! – благав я. – Така людська природа. Така любов.

– Авжеж, якщо почуття взаємні, тоді, ймовірно, все буває інакше. Але я ніколи не відчувала нічого такого.

– Ви з вашою вродою, з вашим серцем! Гледіс, ви ж створені для любові! Ви маєте покохати.

– Тоді треба зачекати, коли любов прийде сама.

– Але чому ви не кохаєте мене, Гледіс? Що вам заважає – моя зовнішність чи щось інше?

І тут Гледіс трохи зм'якла. Вона простягнула руку – скільки грації та поблажливості було в цьому жесті! – і відвела мою голову назад. Потім із сумною посмішкою зазирнула мені в обличчя.

– Ні, справа не в цьому, – сказала вона. – Ви хлопчик не марнославний, тому я сміливо можу зізнатися, що справа не в цьому. Все набагато серйозніше, ніж ви гадаєте.

– Мій характер?

Вона суворо схилила голову.

– Я виправлюся, скажіть лишень, що вам треба. Сідайте, і нумо все обміркуємо. Ну, не буду, не буду, лише сядьте!

Гледіс поглянула на мене, немов сумніваючись у щирості моїх слів, але мені її сумнів був дорожчим за повну довіру. Як примітивно й безглуздо виглядає все це на папері! Втім, імовірно, мені лише так здається? Як би там не було, але Гледіс опустила в крісло.

– Тепер скажіть, чим ви невдоволені?

– Я кохаю іншого.

Настала моя черга схопитися з місця.

– Не лякайтеся, маю на увазі свій ідеал, – пояснила Гледіс, лукаво споглядаючи на моє перекошене обличчя. – В реальному житті мені така людина ще не траплялася.

– Розкажіть, який же він! Як виглядає?

– Він, можливо, дуже схожий на вас.

– Яка ви добра! Тоді чого ж бракує мені? Досить одного вашого слова! Він непитуший, вегетаріанець, аеронавт, теософ, надлюдина? Я згоден на все, Гледіс, тільки скажіть, чого жадаєте!

Така готовність розсмішила дівчину.

– Передусім навряд чи мій ідеал став би таке паштала-кати. Він натура набагато жорсткіша, сувора і не захоче з такою ревністю пристосовуватися до нерозумних жіночих примх. Але що найважливіше – він людина дії, людина, котра без страху погляне смерті в вічі, людина великих справ, багата досвідом, і незвичайним досвідом. Я покохаю не його самого, а його славу, адже відблиск від неї впаде і на мене. Згадайте Річарда Бертон. Коли я прочитала біографію цього чоловіка, написану його дружиною, мені стало зрозуміло, за що вона його покохала. А леді Стенлі? Пригадуєте чудовий останній розділ із її книжки про чоловіка? Ось перед якими постатями має схилитися жінка! Ось любов, яка не применшує, а возвеличує, адже весь світ буде шанувати таку жінку як натхненницю великих справ!

Гледіс була така гарна цієї миті, що я мало не зруйнував піднесеного настрою нашої бесіди, проте вчасно схаменувся і продовжив суперечку.

– Не всім же бути Бертонами і Стенлі, – зауважив я. – Та й нагоди такої не випадає. Принаймні мені, бо я нею скористався б!

– Ні, такі випадки трапляються на кожному кроці. В тому й суть мого ідеалу, що він сам рухається назустріч подвигу. Його не зупинять жодні перешкоди. Я ще не знайшла такого героя, але бачу його як живого. Атож, героїзм – навколо нас. Чоловіки мають здійснювати подвиги, а жінки винагороджувати героїв коханням. Згадайте того молодого француза, котрий кілька днів тому здійнявся на повітряній кулі. Того ранку вирував ураган, але підйом був оголошений заздалегідь, і чоловік ні за що не захотів його відкладати. За добу повітряну кулю віднесло на півтори тисячі миль, кудись у самий центр Росії, де той сміливець і опустився. Ось таку людину маю я на увазі. Подумайте про жінку, котра його кохає. Як вона збуджує заздрість у інших! Нехай і мені також заздять, що мій чоловік – герой!

– Заради вас я піду на все!

– Лише заради мене? Ні, так не годиться! Ви мусите піти на подвиг тому, що інакше не можете, бо така ваша природа, бо чоловічий стрижень вимагає від вас свого вираження. Ось, наприклад, ви писали про вибух на вугільній копальні у Вігані. А чому вам було не спуститися туди самому і не допомогти людям, котрі задихалися від задушливого газу?

– Я спускався.

– Ви нічого про це не розповідали.

– А що тут особливого?

– Я цього не знала, – панночка з цікавістю глипнула на мене. – Сміливий учинок!

– Мені нічого іншого не залишалося. Якщо хочеш написати хороший нарис, треба самому побувати на місці події.

– Який прозаїчний мотив! Це зводить нанівець усю романтику. Але все одно я дуже рада, що ви спускалися в штольню.

Я не міг не поцілувати простягнутої мені руки – стільки грації та гідності було в цьому русі.

– Ви, вочевидь, вважаєте мене навіженою, котра не розлучається зі своїми дівочькими мріями. Але вони такі реальні для мене! Не можу не зважати на них – це увійшло в мою плоть і кров. Якщо колись вийду заміж, то лише за знаменитість.

– Як же може бути інакше! – вигукнув я. – Кому ж надихати чоловіків, як не таким жінкам? Нехай мені лише випаде нагода, тоді побачимо, чи зумію я скористатися нею. Кажете, що людина має сама творити свою славу, а не чекати, коли вона прийде їй до рук. Та от хоча б Клайв – скромний клерк, а підкорив Індію! Ні, присягаюся, світ іще дізнається, на що я здатен!

Гледіс розреготалася над спалахом мого ірландського темпераменту.

– Що ж, дійте. У вас є для цього все – молодість, здоров'я, сили, освіта й енергія. Мені стало дуже сумно, коли ви почали цю бесіду. А тепер я радію, що вона пробудила у вас такі думки.

– А якщо я...

Її рука, немов м'який оксамит, торкнулася моїх губ.

– Ні слова більше, сер! Ви і так уже на півгодини запізналися до редакції. Мені просто забракло духу нагадати вам про це. Але з часом, якщо завоюєте собі місце під сонцем, ми, можливо, поновимо нашу сьогоднішню бесіду.

Ось чому я такий щасливий наздоганяв того туманного листопадового вечора кембер-велльський трамвай, твердо вирішивши не гаяти марно жодного дня в пошуках великої справи, яка буде гідною моєї прекрасної леді. Але хто міг передбачити, яких химерних форм набуде ця справа й якими дивними шляхами я дійду до неї!

Читач, либонь, скаже, що цей вступний розділ не має жодного зв'язку з моєю оповідкою, але без нього не було б і її самої, бо хто, як не чоловік, натхнений думкою, що він – творець своєї слави, і готовий на будь-який подвиг, здатен рішуче порвати зі звичним трибом життя і податися навмання в оповиту таємничим мороком країну, де його чекають неймовірні пригоди та видатна нагорода за них!

Уявіть собі, як я, п'яте колесо до воза «Дейлі газетт», згаяв цей вечір у редакції, коли в моїй голові визріло непохитне рішення: якщо вдасться, сьогодні ж знайти можливість вчинити подвиг, який буде гідний моєї Гледіс. Що керувало цією дівчиною, яка змусила мене ризикувати життям заради її прославлення, – бездушність чи егоїзм? Такі думки можуть бентежити в зрілому віці, але ніяк не у двадцять три роки, коли людина пізнає запал першого кохання.

Розділ 2. Спробуйте щастя з професором Челленджером

Я завжди любив нашого редактора відділу «Останні новини», рудого буркотуна МакАрдла, і сподіваюся, що й він також непогано до мене ставився. Нашим справжнім власником був, певна річ, Бомонт, але він зазвичай жив у розрідженій атмосфері олімпійських висот, звідки його погляду відкривалися лише такі події, як міжнародні кризи або крах кабінету міністрів. Іноді ми бачили, як він величаво пливе в своє святилище, спрямувавши погляд кудись у далечінь, подумки блукаючи десь на Балканах або в Перській затоці. Для нас Бомонт залишався недосяжним, і ми зазвичай мали справу з МакАрдлом, котрий був його правою рукою.

Коли я увійшов до редакції, старигань кивнув мені та зсунув окуляри на лисину.

– Отже, пане Мелоун, звідусіль про вас чую. Ви робите успіхи, – привітався він.

Я подякував.

– Ваш нарис про вибух на шахті просто чудовий. Те саме можу сказати і про пожежі в Саутворку. Маєте все необхідне, щоб стати хорошим журналістом. Ви прийшли в якійсь справі?

– Хочу попросити вас про послугу.

Погляд МакАрдла злякано забігав по кімнаті:

– Гм! Гм! А що таке?

– Чи не могли б ви, сер, послати мене з якимось дорученням від нашої газети? Я зроблю все, що в моїх силах, і привезу вам цікавий матеріал.

– А яке доручення маєте на увазі, пане Мелоун?

– Будь-яке, сер, аби воно було пов'язане з пригодами та небезпеками. Я не зраджу сподівань, сер. І чим важче мені буде, тим краще.

– Ви, здається, не проти попроситися з життям?

– Ні, просто не хочу, щоб воно минуло даремно, сер.

– Любий мій пане Мелоун, ви вже занадто... занадто перейнялися. Часи не ті. Витрати на спеціальних кореспондентів перестали себе виправдовувати. І, в будь-якому разі, такі доручення даються репортеру з ім'ям, котрий уже завоював довіру публіки. Білі плями на мапі давно заповнені, а ви ні сіло ні впало розмріялися про романтичні пригоди! Втім, стривайте, – додав він і раптом усміхнувся. – До речі, про білі плями. А що, коли ми розвінчаємо одного шарлатана, сучасного Мюнхгаузена, і підійmemo його на кпини? Чому б вам не викрити його брехню? Це буде непогано. Погоджується?

– Що завгодно, куди завгодно – я готовий на все!

МакАрдл занурився в роздуми.

– Є один чоловік... – озвався він нарешті. – Тільки не знаю, чи вдасться вам налагодити з ним стосунки або хоча б домогтися інтерв'ю. Втім, у вас, здається, є дар викликати прихильність людей до себе. Не збагну, в чому тут суть, – чи ви такий уже симпатичний юнак, чи це тваринний магнетизм, чи ваша життєрадісність, але я на собі це відчув.

– Ви дуже добрі до мене, сер.

– Так от, чому б вам не спробувати щастя з професором Челленджером? Він живе в Енмор-парку.

Мушу зізнатися, що був дещо спантелечений такою пропозицією.

– Челленджер? Знаменитий зоолог професор Челленджер? Це не той, котрий проломив голову Бланделлу з «Телеграфу»?

Редактор відділу новин похмуро всміхнувся:

– Що, не до шмиги? Ви ж були готові на будь-який подвиг!

– Ні, чому ж? У нашій справі всіляке буває, сер, – відповів я.

– Саме так. Утім, не думаю, щоб він завжди перебував у такому лютому настрої. Бланделл, вочевидь, потрапив під гарячу руку або не так із ним обійшовся. Сподіваюся, що вам пощастить більше. Сподіваюся також на властивий вам такт. Це якраз ви вмієте, а газета охоче помістить такий матеріал.

– Я зовсім нічого не знаю про цього Челленджера. Пригадую лише його ім'я в зв'язку із судовим процесом про побиття Бланделла, – розгубився я.

– Якусь інформацію я маю, пане Мелоун. Свого часу й я цікавився цим індивідом. – Редактор витягнув із шухляди аркуш паперу. – Ось коротка довідка: «Челленджер Джордж Едвард. Народився в шотландському Ларгсі 1863 року. Освіта: середня школа в Ларгсі, Единбургський університет. 1892-го – асистент у Британському музеї. З 1893 року – помічник хранителя Музею порівняльної антропології. Того ж року покинув цю посаду, обмінявшись їдкими листами з директором музею. Удостоєний медалі за наукові досягнення в галузі зоології. Член іноземних товариств». Ну, тут поданий довгий перелік, рядків на десять петитом: Бельгійське товариство, Американська академія, Ля-Плата тощо, екс-президент Палеонтологічного товариства, Британська асоціація тощо. «Друковані праці: «До питання про будову черепа калмиків», «Нариси еволюції хребетних» і безліч статей, у тому числі «Хибна теорія Вейсмана», яка викликала гарячі суперечки на Віденському зоологічному конгресі. Улюблені розваги: пішохідні прогулянки й альпінізм. Адреса: Енмор-парк, Кенсінгтон». Ось, візьміть це собі. Сьогодні вам більше нічим не могу зарадити.

Я сховав аркуш до кишені і, побачивши замість червонощокої фізії МакАрдла його рожеву лисину, сказав:

– Одну хвилику, сер. Мені не зовсім зрозуміло, з якого приводу потрібно взяти інтерв'ю у цього джентльмена. Що він такого наробив?

Перед моїми очима знову постала червонощока пика.

– Що він наробив? Два роки тому вирушив сам в експедицію до Південної Америки. Повернувся звідти торік. У Південній Америці побував, однак вказати точно де саме, відмовляється. Почав було вельми туманно патякати про свої пригоди, але після першої ж причіпки, як води до рота набрав. Сталися, либонь, якісь дива, якщо тільки він не готує нам грандіозну брехню, що, до речі, більш ніж імовірно. Посилається на зіпсовані світлини, які вважають фальсифікованими. Довели чоловіка до того, що він став буквально кидатися на всіх, хто звертався до нього із запитаннями, і вже не одного репортера спустив зі сходів. На мою думку, це просто небезпечний маніяк, котрий уявив себе великим ученим і до того ж здатен на вбивство людини. Ось із ким вам доведеться мати справу, пане Мелоун. А тепер забирайтеся звідси і спробуйте вичавити з нього все, що вдасться. Ви чоловік дорослий і зумієте себе зберегти. Зрештою, ризик не такий уже й великий, беручи до уваги закон про відповідальність роботодавців.

Усміхнена червона фізія знову зникла з моїх очей, і я побачив рожевий овал, облямований рудуватим пушком. Наша бесіда закінчилася.

Я подався до свого клубу «Дикун», але дорогою зупинився біля парапету Адельфи-террас і в роздумах довго споглядав униз на темну, оповиту райдужними масними плямами річку. На свіжому повітрі мені завжди спадають на гадку здорові, ясні думки. Я вийняв аркуш паперу з переліком усіх заслуг професора Челленджера і пробіг його очима при світлі вуличного ліхтаря. І тут на мене нашло натхнення, інакше це ніяк не назвеш. Судячи з усього, що я вже дізнався про цього сварливого професора, було ясно: репортерів до нього не підступитися. Але скандали, двічі згадувані в його короткій біографії, свідчили про те, що він фанатик науки. А чи не можна зіграти на цій його слабкості? Спробуємо!

Я увійшов у приміщення клубу. Було трохи по одинадцятій, і у вітальні вже юрмився люд, хоча до аншлагу було ще далеко. У фотелі біля каміна сидів якийсь довготелесий чоловік. Він обернувся до мене обличчям тієї ж миті, коли я підсунув своє крісло ближче до вогню. Про

таку зустріч я міг лише мріяти! Це був Генрі Тарп, худий, як мумія, кореспондент журналу «Природа», найдобріша істота на світі. Я негайно ж узяв бика за роги:

– Що ви знаєте про професора Челленджера?

– Про Челленджера? – Тарп невдоволено насупився. – Це той самий чоловік, котрий розповідав усілякі байки про свою поїздку до Південної Америки.

– Які саме байки?

– Там він нібито відкрив якихось дивовижних тварин. Загалом, неймовірна нісенітниця. Потім його, здається, змусили зректися своїх слів. У будь-якому разі, він стулив пельку. Остання його спроба – інтерв'ю, яке дав «Рейтеру». Але воно викликало таку бурю, що він одразу ж второпав: справи кепські. Вся ця історія має скандальний присмак. Дехто прийняв його розповіді всерйоз, але незабаром професор і цих нечисленних прихильників відштовхнув від себе.

– Чому ж?

– Своєю неймовірною брутальністю й обурливою поведінкою. Бідолаха Ведлі із Зоологічного інституту також мав неприємність. Послав йому листа такого змісту: «Президент Зоологічного інституту висловлює свою повагу професору Челленджеру та вважатиме за люб'язність із його боку, якщо він надасть інституту честь бути присутнім на його черговому засіданні». У відповідь отримав нецензурну лайку.

– Не може бути!

– У дуже пом'якшеному вигляді вона звучала так: «Професор Челленджер висловлює свою повагу президентові Зоологічного інституту і вважатиме за люб'язність із його боку, якщо він піде під три чорти».

– Господи!

– Так, те ж, мабуть, сказав і старий Ведлі. Я пам'ятаю його лемент на засіданні: «За п'ятдесят років спілкування з діячами науки...» Старигань цілком утратив ґрунт під ногами.

– Ну, а що ще можете розповісти про цього Челленджера?

– Як ви знаєте, я бактеріолог. Живу в світі, який видно в мікроскоп, що дає збільшення в дев'ятсот разів, а те, що відкривається неозброєному оку, мене мало цікавить. Я стою на сторожі біля самих меж пізнання, і, коли мені доводиться залишати свій кабінет і стикатися з людьми, – істотами незграбними та неоковирними, це завжди виводить мене з рівноваги. Я людина стороння, мені не до пліток, але все-таки дещо з чуток про Челленджера дійшло і до мене, бо він не з тих, від кого можна просто відмахнутися. Челленджер – розумака. Він акумулятор людської сили та життєздатності, але водночас і шалений фанатик, до того ж не гребує засобами для досягнення своєї мети. Цей чоловік дійшов того, що посилається на якісь світліни, явні фальшивки, стверджуючи, ніби привіз їх із Південної Америки.

– Ви назвали його фанатиком. У чому ж проявляється його фанатизм?

– Та в чому завгодно! Остання його витівка – нападки на теорію еволюції Вейсмана. Подейкують, що у Відні він влаштував грандіозний скандал із цього приводу.

– Ви не можете розповісти докладніше, про що йшлося?

– Ні, зараз не можу, але в нашій редакції є переклади протоколів Віденського конгресу. Якщо хочете ознайомитися, ходімо, я їх вам покажу.

– Це було б дуже доречно. Мені доручили взяти інтерв'ю у цього дідугана, то маю підібрати до нього якогось ключа. Дуже вам дякую за допомогу. Якщо ще не пізно, то ходімо.

За півгодини я сидів у редакції журналу, а переді мною лежав об'ємистий фоліант, розгорнутий на статті «Вейс-ман проти Дарвіна» з підзаголовком «Бурхливі протести у Відні. Жваві дебати». Мій науковий багаж не вирізнявся фундаментальністю, тому я не міг зрозуміти суті суперечки, проте мені відразу стало ясно, що англійський професор вів її у вкрай різкій формі, чим дуже розгнівав своїх континентальних колег. Я звернув увагу на перші ж три позначки в дужках: «Протестуючі вигуки з місць», «Гамір у залі», «Загальне обурення».

Інша частина звіту була для мене справжньою китайською грамотою. Я настільки мало тямив у питаннях зоології, що зовсім нічого не збагнув.

– Ви хоч би витлумачили мені це людською мовою! – жалібно благав я, звертаючись до свого колеги.

– Та це ж переклад!

– Тоді я краще звернуся до оригіналу.

– Справді, непосвяченому важко второпати, в чому тут справа.

– Мені б лише витягти з усієї цієї абракадабри одну-єдину осмислену фразу, яка мала б у собі якийсь певний зміст! Ага, ось ця, здається, підійде. Я навіть майже її розумію. Зараз перепису.

Нехай вона послужить сполучною ланкою між мною та вашим страшним професором.

– Більше від мене нічого не треба?

– Ні-ні, зачекайте! Я хочу звернутися до нього з листом. Якщо дозволите написати його тут і скористатися вашою адресою, це додасть солідності моєму посланню.

– Тоді Челленджер негайно припреться сюди зі скандалом і переламає нам усі меблі.

– Ні, що ви! Листа я вам покажу. Запевняю, там не буде нічого образливого.

– Ну що ж, сідайте за мій стіл. Папір знайдете ось тут. І перш ніж відсилати послання, дайте його мені на цензуру.

Мені довелося добряче попідніти, але врешті-решт результати вийшли непогані. Пишачись своїм твором, я прочитав його вголос скептично налаштованому бактеріологу:

– ««Вельмишановний професоре Челленджер! Будучи скромним натуралістом, я з глибоким інтересом стежив за тими постулатами, які Ви висловлювали з приводу протиріч між теоріями Дарвіна та Вайсмана. Нещодавно мені випала нагода освіжити в пам'яті Ваш...»

– Безсовісний брехун! – пробурмотів Генрі Тарп.

– «...Ваш блискучий виступ на Віденському конгресі. Цю вкрай чітку за викладеними в ній думками доповідь слід вважати останнім словом науки в галузі природознавства. Однак там сказано ось що: «Я категорично заперечую проти неприйнятної та наддогматичної твердження, ніби кожен окремий індивід є мікрокосмом, що має історично сформовану будову організму, яка виробляється поступово, впродовж багатьох поколінь». Чи не вважаєте Ви за потрібне в зв'язку з останніми дослідженнями в цій царині внести деякі правки в свою точку зору? Чи немає в ній якоїсь натяжки? Будьте ласкаві прийняти мене, позаяк мені вкрай важливо вирішити це питання, а деякі думки, що виникли у мене, можна розвинути лише в особистій бесіді. З Вашого дозволу, буду мати честь відвідати Вас післязавтра (в середу) об одинадцятій годині ранку. Залишаюся, сер, Вашим покірним слугою, котрий Вас дуже поважає,
Едвард Д. Мелуун».

– Ну, як? – переможно спитав я.

– Що ж, якщо ваша совість не протестує...

– Вона мені ніколи не зраджувала.

– А що ви наміряєтесь робити далі?

– Піду до нього. Мені б тільки пробратися до його кабінету, а там допетраю, як діяти. Можливо, навіть доведеться щиросердно в усьому покаятися. Якщо в ньому є спортивна жилка, я йому лише вгоджу цим.

– Вгодите? Стережіться, щоб він сам не вгодив у вас чимось важким. Раджу одягти кольчугу або американський футбольний костюм. Ну, бувайте здорові. Відповідь буде чекати вас тут у середу вранці, якщо лише він схоче відповісти. Це лютий, небезпечний звір, предмет

загальної неприязні та посміховисько для студентів, оскільки вони не бояться його дразнити. Для вас, мабуть, було б краще, якби ви ніколи про нього не чули.

Розділ 3. Це цілком неможлива людина

Застереженням чи сподіванням мого приятеля справдитися не довелося. Коли я зайшов до нього в середу, мене чекав лист із кенсингтонським штемпелем. Адреса була надряпана почерком, схожим на колючий дріт.

Зміст листа був наступний:

««Енмор-парк, Кенсингтон.

Сер! Я одержав Вашого листа, в якому Ви запевняєте мене, що підтримуєте мою точку зору, яка, втім, не потребує нічиєї підтримки. Згадуючи мою теорію з приводу дарвінізму, Ви взяли на себе сміливість вжити слово ««припущення». Вважаю за необхідне зазначити, що в цьому контексті воно є до певної міри образливим. Утім, зміст Вашого листа переконує мене, що Вас можна звинуватити швидше в невігластві та безтактності, ніж у якихось лихих намірах, а тому це минеться Вам безкарно. Ви цитуєте вихоплену з моєї доповіді фразу і, мабуть, не зовсім тямите її. Мені здавалося, що сенс цієї фрази може залишитися незрозумілим лише для істоти, що стоїть на найнижчому щаблі розвитку, але якщо вона справді вимагає додаткового тлумачення, то я згоден прийняти Вас у вказаний Вами час, хоча всілякі відвідини й усілякі відвідувачі мені вкрай неприємні. Що ж стосується ««деяких правок» до моєї теорії, то хочу заявити, що, висловивши в притомному стані свої погляди, я не маю звички їх міняти. Коли Ви прийдете, то будьте люб'язні показати конверт від цього листа моему слугі Остіну, бо в його обов'язки входить захищати мене від нав'язливих негідників, котрі називають себе репортерами.

З повагою,

Джордж Едвард Челленджер».

Такою була отримана мною відповідь і я прочитав її вголос Генрі Тарпу, котрий навмисне прийшов раніше до редакції, щоб дізнатися про результати моєї сміливої спроби. Тарп обмежився лише таким зауваженням:

– Кажуть, що є якийсь кровоспинний засіб – кутіку-ра чи щось таке. Вона діє краще за арніку.

Дивним і незрозумілим почуттям гумору наділені декотрі люди!

Я отримав листа о пів на одинадцять, але кеб без зволікань довів мене до місця мого призначення. Будинок, біля якого ми зупинилися, був достатньо солідний на вигляд, із великим порталом і важкими фіранками на вікнах, що свідчило про добробут цього грізного професора. Двері мені відчинив смаглявий, сухенький чоловічок невизначеного віку, в чорній матроській куртці та коричневих шкіряних гетрах. Згодом я дізнався, що це був водій, котрому доводилося виконувати найрізноманітніші обов'язки, по-заяк лакеї в цьому будинку не затримувалися. Його світло-блакитні очі допитливо оглянули мене з голови до ніг.

– Вас чекають? – спитав він.

– Атож, мені призначена зустріч.

– Листа маєте?

Я показав конверт.

– Правильно.

Цей чоловік явно не любив паякати даремно. Я пішов за ним коридором, аж раптом назустріч мені з дверей, що ведуть, мабуть, до їдальні, швидко вийшла жінка. Жвава, чорноока, вона нагадувала швидше французенку, ніж англійку.

– Хвильку, – сказала ця леді. – Зачекайте, Остіне. Зайдіть сюди, сер. Дозвольте спитати, чи ви зустрічалися з моїм чоловіком раніше?

– Ні, пані, не мав честі.

– Тоді заздалегідь прошу вибачення. Маю вас попередити, що він цілком неможливий чоловік, у повному розумінні слова неможливий! Знаючи це, ви будете поблажливішими до нього.

– Я ціную таку увагу, пані.

– Як тільки помітите, що він починає втрачати самовладання, зараз же втікайте геть із світлиці. І не сперечайтесь. За таку необережність вже багато хто заплатив. А потім справа набуває розголосу, і це дуже кепсько відбивається і на мені, і на всіх нас. Про що маєте намір балакати з ним – не про Південну Америку?

Я не можу брехати жінкам.

– Боже милий! Та це ж найнебезпечніша тема. Ви не повірите жодному його слову, що мене анітрохи не здивує. Тільки не висловлюйте своєї недовіри вголос, а то він почне бешкетувати. Прикиньтесь, що вірите йому, тоді, можливо, все обійдеться. Не забувайте, що він переконаний у власній рації. В цьому можете не сумніватися. Він – сама чесність. А тепер ідіть, аби йому не здалася підозрілою така затримка, але коли побачите, що він стає небезпечним, посправжньому небезпечним, дзеленькніть у дзвіночок і спробуйте протриматися до мого приходу. Я зазвичай можу впоратися з ним навіть у найважчі хвилини.

З цим підбадьорливим напуттям леді передала мене на опікування мовчазного Остіна, котрий під час нашої короткої бесіди стояв, немов вилита з бронзи скульптура, що уособлює абсолютний спокій. Він повів мене далі. Стукіт у двері, у відповідь ревіння розлюченого бугая зсередини, й я опинився віч-на-віч із професором.

Він сидів на обертовому кріслі за широким столом, заваленим книжками, мапами та діаграмами. Як тільки я переступив поріг, обертове крісло різко крутнулося. Мені перехопило подих від виду цього чоловіка. Я був готовий зустріти не зовсім пересічну особистість, але таке мені навіть наснитися не могло. Найбільше вражали його розміри. Розміри та велична постава. Такої величезної голови мені ніколи не доводилося бачити. Якщо б я наважився приміряти його циліндр, то, мабуть, втопився в ньому по самі плечі. Обличчя та борода професора мимоволі викликали подумки уявлення про ассірійських биків. Обличчя велике, м'ясисте, борода квадратна, синьо-чорна, вільно спадає на груди. Незвичайне враження справляла і чуприна – довге пасмо, немов приклеєне, лежало на його високому, крутому чолі. Ясні сіро-блакитні очі кинули на мене критичний, владний погляд із-під волохатих чорних брів. Я побачив широченні плечі, могутні груди колесом і величезні ручиська, які густо заросли довгою чорною шерстю. Якщо додати до всього цього розкотистий, громоподібний голос, то ви зрозумієте, яким було моє перше враження від зустрічі зі знаменитим професором Челленджером.

– Ну? – сказав він, зухвало витріщаючись на мене. – Чого припхалися?

Мені стало ясно: якщо відразу в усьому зізнаюся, то ніякого інтерв'ю не буде.

– Ви були настільки добрі, сер, що погодилися прийняти мене, – смиренно почав я, простягаючи йому конверта.

Господар вийняв із шухляди столу мого листа та поклав перед собою.

– А, ви той самий молодик, котрий не тямить прописних істин? Однак, наскільки я зміг збагнути, мої загальні висновки удостоїлися вашої похвали?

– Безумовно, сер, безумовно! – я намагався вкласти в ці слова всю силу переконання.

– Скажіть на милість! Як це посилює мої позиції! Ваш вік і ваша зовнішність роблять таку підтримку подвійно цінною. Ну що ж, краще вже мати справу з вами, ніж із табуном свиней, які накинулися на мене у Відні, хоча їхній вереск не більш образливий, ніж рохкання англійського кнура.

І він люто зблиснув очима, одразу ставши схожим на представника такого табуна.

– Вважаю, що вони повелися обурливо, – зронив я.

– Ваше співчуття недоречно! Маю вас запевнити, що я сам можу впоратися зі своїми ворогами. Припріть Джорджа Едварда Челленджера спиною до стіни, сер, і більшої радості ви йому не додасте. Так от, сер, зробімо все можливе, щоб скоротити ваш візит. Вас він навряд чи ошцасливить, а мене й поготів. Наскільки я второпав, ви хотіли висловити якісь свої міркування з приводу тих тез, які я висунув у доповіді.

У його манері спілкуватися була така безцеремонна прямолінійність, що хитрувати з ним виявилося нелегко. Все ж я вирішив затягнути цю гру в розрахунку на те, що мені випаде нагода зробити кращий хід. На відстані все складалося так просто! О, моя ірландська винахідливість, невже ти не допоможеш мені зараз, коли найбільше тебе потребую? Пронизливий погляд сталевих очей відбрав мені сили.

– Ну, не змушуйте себе чекати! – прогримів професор.

– Я, звісно, лише починаю долучатися до науки, – сказав я з дурнуватою посмішкою, – і не претендую на більше, ніж звання скромного дослідника. Проте мені здається, що в цьому питанні ви проявили зайву строгість до Вейсмана. Хіба отримані з того часу докази не... не зміцнюють його позиції?

– Які докази? – промовив він зі загрозливим спокоєм.

– Я, звичайно, знаю, що прямих доказів поки що немає. Я посилаюся, якщо можна так сказати, на загальний хід сучасної наукової думки.

Професор схилився над столом, спрямувавши на мене зосереджений погляд.

– Ви мали б знати, – сказав він, загинаючи по черзі пальці на лівій руці, – що, по-перше, черепний покажчик є фактор постійний.

– Безумовно! – відповів я.

– І що телегонія¹ наразі ще *sub judice*²?

– Поза сумнівами!

– І що зародкова плазма відрізняється від партеногенетичного³ яйця?

– Ще б пак! – вигукнув я, захоплюючись власною зухвалістю.

– А що це доводить? – спитав він м'яким, вкрадливим голосом.

– І справді, – промимрив я, – що ж це доводить?

– Сказати вам? – все так само вкрадливо промовив професор.

– Будь ласка.

– Це доводить, – з несподіваною люттю заревів він, – що іншого такого шарлатана важко знайти в усьому Лондоні! Ви огидний, нахабний репортер, котрий має настільки ж віддалене уявлення про науку, як і про мінімальну людську порядність!

Учений схопився з крісла. Його очі палали божевільною злістю. І все ж навіть цієї напруженої миті я не міг не здивуватися, побачивши, що професор Челленджер маленький на зріст. Він був мені по плече – такий собі приплющений Геркулес, вся величезна життєва міць котрого немов пішла вшир, вглиб та ще в черепну коробку.

– Я молов перед вами нісенітницю, сер! – заволав він, спершись руками об стіл і витягнувши шию вперед. – Я плів неймовірні дурниці! І ви надумали змагатися зі мною – ви, у кого весь мозок із лісовий горішок! Ці клятві писарлюги уявили себе всесильними! Вони вважають, ніби одного їхнього слова досить, аби возвеличити людину або змішати її з брудом. Ми всі маємо кланятися їм у ніжки, вимолюючи похвалу. Ось цьому треба надати протекцію, а цього знищити... Знаю я ваші підлі підступи! Вже дуже високо стали брати! Був час, коли

¹ Телегонія – одне з хибних учень у теорії спадковості.

² Під сумнівом (лат.).

³ Партеногенеза – явище розвитку зародка в материнській яйцеклітині без запліднення, яке зустрічається у деяких видів комах і рослин.

ходили сумирно, а тепер зарвалися, управи на вас немає. Пустобріхи нещасні! Я поставлю вас на місце! Атож, сер, Джордж Едвард Челленджер вам не по зубах. Цей чоловік не дозволить собою командувати. Він попереджав вас, але якщо ви все ж пхаєтеся до нього, то нарікайте потім на себе. Здавайтеся, шановний пане Мелоун! Здавайтеся! Ви затіяли небезпечну гру і, на мій погляд, залишилися в програті.

– Послухайте, сер, – сказав я, задкуючи до дверей і відкриваючи їх, – ви можете лягтися, скільки вашій душі заманеться, але всьому є межа. Я не дозволю налітати на мене з п'ястуками!

– Ага, не дозволите? – почав він повільно, із загрозливим виглядом наступати на мене, потім раптом зупинився і запхав свої величезні лапи до кишень коротенької куртки, як личить більше хлопчикові, ніж дорослому чоловікові. – Мені не вперше викидати з будинку таких фертиків. Ви будете четвертим чи п'ятим за рахунком. За кожного сплачено штраф у середньому по три фунти п'ятнадцять шилінгів. Дорого, але нічого не вдієш, так треба! А тепер, сер, чому б вам не податися слідами ваших колег? Я особисто думаю, що цього не уникнути.

Професор знову почав свій украй неприємний для мене наступ, виставляючи носачи в боки, наче якийсь учитель танців.

Я міг би стрімголов кинутися в хол, але вважав таку втечу ганебною. Крім цього, справедливий гнів уже став розпалюватися у моїй душі. Досі моя поведінка була надзвичайно ганебною, але погрози цього чоловіка відразу повернули мені відчуття власної гідності.

– Руки геть, сер! Я цього не терпітиму!

– Які ми ніжні! – його чорні вуса стирчали догори, між розсуненими злісною усмішкою губами блиснули сліпучо-білі ікла. – То ви цього не будете терпіти?

– Не клейте із себе дурня, професоре! – вигукнув я. – На що ви розраховуєте? Я важу більше двохсот фунтів. Я міцний, як залізо, і щосуботи граю в регбі в ірландській збірній. Вам зі мною не...

Але цієї миті він кинувся на мене. На щастя, я вже встиг відчинити двері, інакше від них залишилися б самі тріски. Ми колесом покотилися по всьому коридору, якимось чином прихопивши дорогою крісло. Професорська борода закупила мені весь рот, ми стискали один одного в обіймах, наші тіла тісно переплелися, а ніжки цього клятого крісла так і вертілися над нами. Пильний Остін відчинив навстіж вхідні двері. Ми шкереберть скотилися сходами вниз. Я бачив, як брати Мек виконували щось подібне в мюзик-холі, але, мабуть, цей атракціон вимагає певної практики, інакше без каліцтва не обійтися. Вдарившись об останню сходинку, крісло розсипалося на друзки, а ми, вже порізно, опинилися у водостічній канаві. Професор схопився на ноги, розмахуючи п'ястуками та хриплячи, як астматик.

– Отримали? – крикнув він, ледве переводячи дух.

– Хуліган! – відповів я і на силу піднявся із землі.

Ми мало не схопилися знову, позаяк бойовий дух у професора ще не згас, але доля вивела мене з цього безглузлого становища. Поруч із нами виріс полісмен із нотатником у руках.

– Що це означає? Як вам не соромно! – сказав він.

Це були найприємніші слова, які мені довелося почути в Енмор-парку.

– Ну, – допитувався правоохоронець, звертаючись до мене, – поясніть, що це означає.

– Він сам на мене напав, – сказав я.

– Ви справді першим напали? – перепитав поліціант.

Професор тільки засопів у відповідь.

– І це не перший випадок, – зауважив полісмен, строго хитаючи головою. – У вас і минулого місяця були неприємності і саме з такого приводу. У молодого чоловіка підбите око. Ви висуваєте йому звинувачення, сер?

Я раптом змінив гнів на милість:

– Ні, не висуваю.

– Це чому ж? – поцікавився поліціант.

– Тут є й частка моєї провини. Я сам на таке напросився. Він мене чесно застерігав. Полісмен затраснув нотатник.

– Щоб ці неподобства більше не повторювалися, – сказав він. – Ну, годі! Розходіться! Розходіться!

Це стосувалося хлопчика з крамниці м'ясива, покоївки і двох-трьох зівак, котрі вже встигли зібратися навколо нас. Правоохоронець важко крокував тротуаром, женучи перед собою це маленьке стадо. Професор поглянув на мене, і в його очах промайнула сміхотлива іскра.

– Заходьте! – сказав він. – Наша розмова ще не скінчилася.

Хоча ці слова прозвучали зловісно, але я таки пішов за ним до будинку. Лакей Остін, схожий на дерев'яну статую, зачинив за нами двері.

Розділ 4. Та це ж найвидатніша річ у світі!

Не встигли двері за нами зачинитися, як із ідальні вибігла пані Челленджер. Ця крихітна жінка не тямилася від гніву. Вона стала перед своїм- чоловіком, наче розтривожена несучка, що грудьми зустрічає бульдога. Вочевидь, пані Челленджер стала свідком мого витурення, але не помітила, що я вже встиг повернутися.

– Джордже! Яке звірство! – заволала вона. – Ти скалічив цього милого юнака!

– Ось він тут, живий і неушкоджений!

Пані Челленджер зніяковіла, але швидко опанувала себе.

– Даруйте, я вас не бачила.

– Не турбуйтеся, пані, нічого страшного не сталося.

– Але він вліпив вам синець під око! Яке неподобство! У нас і тиждень не минає без скандалу! Тебе всі ненавидять, Джордже, над тобою всі знущаються! Ні, моему терпінню настав край! Це переповнило чашу!

– Не треба ворухити брудну білизну на людях! – заgrimів професор.

– Це ні для кого не таємниця! – лементнула вона. – Невже ти думаєш, що вся наша вулиця, й якщо вже на те пішло, то й весь Лондон не знає... Остине, ви нам не потрібні, можете йти... Тобі перемивають кісточки всі кому не лінь. Ти забуваєш про почуття власної гідності. Ти, кому слід бути професором у великому університеті, користуватися повагою студентів! Де твоя гідність, Джордже?

– А де твоя, моя любя?

– Ти довів мене бозна до чого! Хуліган, безнадійний хуліган! Ось на кого ти перетворився!

– Джессі, опануй себе.

– Безпардонний скандаліст!

– Годі! До ганебного стовпа за такі слова! – сказав професор.

І, на превеликий подив, він нахилився, підняв дружину та поставив її на високий постамент із чорного мармуру, що стояв у кутку холу. Цей постамент, заввишки щонайменше в сім футів, був такий вузький, що пані Челленджер заледве могла втриматися на ньому. Важко було уявити собі безглуздіше видовище – боячись звідти впасти, вона немов скам'яніла зі спотвореним від люті обличчям і тільки трохи дригала ногами.

– Здійми мене! – нарешті стала благати пані Челленджер.

– Скажи «будь ласка».

– Це гидко, Джордже! Здійми мене негайно!

– Пане Мелоун, ходімо до мого кабінету.

– Але даруйте, сер!.. – сказав я, зиркаючи на його дружину.

– Чуєш, Джессі? Пан Мелоун заступається за тебе. Скажи «будь ласка», тоді зніму.

– Неподобство! Ну, будь ласка, будь ласка!

Він зняв її з такою легкістю, наче жінка важила не більше за канарку.

– Поводься пристойно, любя. Пан Мелоун – представник преси. Завтра ж він опише все це в своїй нікчемній газетці і більшу частину розпродасть серед наших сусідів. «Дивні примхи однієї високопоставленої особи». Високопоставлена особа – це ти, Джессі. Тому згадай, куди я тебе поставив кілька хвилин тому. Потім підзаголовок: «З побуту одного оригінального подружжя». Цей пан Мелоун нічим не погребує, він харчується стервом, як і всі його побратими. Rogsh ex grege cīaBoi – свиня з табуна диявола. Правильно кажу, пане Мелоун?

– Ви й справді нестерпні, – із запалом кинув я.

Професор зареготав.

– Ви двоє, мабуть, укладіть проти мене спілку, – прогук він, випнувши свої могутні груди та глипаючи то в мій бік, то на дружину. Потім уже із зовсім іншою інтонацією: – Даруйте нам ці невинні сімейні розваги, пане Мелоун. Я запропонував вам повернутися зовсім не для того, щоб робити вас учасником наших безневинних сварок. Нумо, пані, гайда звідси і не треба гніватися.

Науковець поклав свої величезні лаписька дружині на плечі:

– Твоя правда, як завжди. Якщо б Джордж Едвард Челленджер слухався твоїх порад, він був би набагато поважнішою людиною, однак не самим собою. Поважних людей багато, моя люба, а Джордж Едвард Челленджер один-єди-ний на світі. Тому спробуй якось порозумітися з ним.

Він втелюював дружині гучний поцілунок, що збентежило мене набагато більше, ніж усі його дикі витівки.

– А тепер, пане Мелоун, – правив далі професор, знову набуваючи бундючного вигляду, – будьте ласкаві завітати сюди.

Ми увійшли в ту ж кімнату, звідки десять хвилин тому вилетіли з таким гуркотом. Учений ретельно причинив за собою двері, посадив мене в крісло та підсунув мені під ніс скриньку з сигарами.

– Справжні «Сан-Хуан Колорадо», – поінформував він. – На таких збудливих людей, як ви, наркотики діють сприятливо. Боже милій! Ну, хто ж відкушує кінчик! Відріжте – треба мати повагу до сигари! А тепер відкиньтесь на спинку крісла і вислухайте уважно все, що хочу вам сказати. Якщо будуть якісь запитання, доведеться відкласти їх до кращих часів. Насамперед про ваше повернення в мою оселю після цілком справедливого вигнання.

Господар випнув бороду вперед та вилупився на мене з таким виглядом, ніби тільки й чекав, що я знову вплутаюся в суперечку.

– Отже, повторюю: після цілком заслуженого вигнання. Чому я запросив вас повернутися? Тому, що мені сподобалася ваша відповідь цьому нахабному полісмену. Я побачив у ній певні залишки добродетності, невластивої представникам вашого фаху. Визнавши, що провина лежить на вас, ви проявили певну неупередженість і широту поглядів, які заслужили моєї прихильної уваги. Нижчі представники людської раси, до котрих, на жаль, належите й ви, завжди перебували за межами мого розумового кругозору. Ваші слова відразу пересунули вас у поле мого зору. Мені захотілося познайомитися з вами ближче, й я запропонував вам повернутися. Будьте люб'язні струшувати попіл у маленьку японську попільничку он на тому бамбуковому столику, який стоїть біля вас.

Усе це професор випалив без єдиної затримки, наче читав лекцію студентам. Він сидів обличчям до мене, пну-чись, як величезна жаба, постава його була відкинута назад, очі пихато примружені. Відтак професор раптом обернувся боком, то ж мені стало видно лише жмут його волосся над відстовбурченим червоним вухом, поворушив купу паперів на столі і витяг звідти якусь вельми пошарпану книжку.

– Хочу розповісти вам дещо про Південну Америку, – почав він. – Свої зауваження можете залишити при собі. Передусім будьте люб'язні затямити: те, про що зараз почуєте, я забороняю розголошувати в будь-якій формі доти, доки ви не отримаєте на це відповідного дозволу від мене. Дозвіл цей, цілком імовірно, я ніколи не надам. Це зрозуміло?

– До чого ж така надмірна суворість? – сказав я. – Мені здається, об'єктивний виклад...

Він поклав книжку на стіл.

– Більше продовжувати немає сенсу. Бажаю успіхів.

– Ні-ні! Я згоден на будь-які умови! – вигукнув я. – Адже вибрати мені не доводиться.

– Про вибір не може бути й мови, – підтвердив учений.

– Тоді обіцяю мовчати.

– Обіцяєте?

– Слово честі.

Він зміряв мене нахабним і недовірливим поглядом.

– А звідки я знаю, які ваші поняття про честь?

– Ну, знаєте, сер, – сердито відмахнувся я, – ви занадто багато собі дозволяєте! Мені ще не доводилося вислуховувати такі образи!

Мій вибух не лише не вивів його із себе, а навіть зацікавив.

– Короткоголовий тип, – пробурмотів він. – Брахіцефал⁴, сірі очі, темне волосся, певні риси негроїдів... Ви, ймовірно, кельт?

– Я ірландець, сер.

– Чистокровний?

– Атож, сер.

– Тоді все зрозуміло. Так от, ви дали мені слово тримати в таємниці ту інформацію, яку я вам повідомлю. Ці дані будуть, звісно, дуже скупі. Але певними цікавими деталями я з вами поділюся. Ви, мабуть, знаєте, що два роки тому я здійснив мандрівку Південною Америкою – подорож, яка увійде в золотий фонд світової науки. Її метою було перевірити деякі висновки Воллеса та Бейтса, а це можна було зробити лише на місці, в тих же умовах, в яких вони проводили свої спостереження. Якщо б результати моєї подорожі лише цим і обмежилися, все одно вони були б гідні всілякої уваги, але тут відбулася одна непередбачена обставина, яка змусила мене спрямувати свої дослідження по зовсім іншому шляху.

Ви, можливо, чули (втім, хтозна: в наше століття невігластва нічому не дивуєшся), що деякі місця, по яких протікає річка Амазонка, досліджені в повному обсязі і що в неї впадає безліч приток, досі не позначених на карті. Ось я і поставив собі завдання відвідати ці маловідомі місця й обстежити тамтешню фауну, і це дало мені в руки стільки матеріалу, що його вистачить на кілька розділів тієї величезної, монументальної праці із зоології, яка слугуватиме виправданням усього мого життя. Закінчивши експедицію, я повертався додому, і на зворотному шляху мені довелося заночувати в маленькому індіанському селищі, неподалік від того місця, де в Амазонку впадає одна з її приток. Про назву та географічне розташування цієї притоки промовчу.

У селищі жили індіанці племені кукама – мирний народ, який, на жаль, вироджується, а їхній розумовий рівень навряд чи підіймається над рівнем пересічного лондонця. Я вилікував кількох тамтешніх жителів ще першого свого приїзду, коли підіймався вгору річкою, і загалом справив на індіанців сильне враження, тому не дивно, що мене там чекали. Вони відразу ж стали пояснювати мені знаками, що в селищі є людина, котра потребує моєї допомоги, й я пішов за їхнім вождем в одну з хиж. Увійшовши туди, я переконався, що стражденний, котрому була потрібна допомога, тільки-но віддав Богові душу. На мій подив, він виявився не індіанцем, а білим, найбільшим із білих, якщо можна так сказати, бо у нього було абсолютно світле волосся й усі характерні ознаки альбіноса. Від його одягу залишилися хіба лахміття, страшенно змарніле тіло свідчило про довгі поневіряння. Наскільки я міг зрозуміти індіанців, вони ніколи раніше цього чоловіка не бачили. Він прийшов у селище з лісової гущавини, сам, без супутників, і ледве тримався на ногах від слабкості. Наплічник незнайомця лежав поруч із ним, і я обстежив його вміст. Усередині був вшитий ярличок з ім'ям та адресою власника: «Мейпл Вайт, Лейк-авеню, Детройт, штат Мічиган». Перед цим ім'ям я завжди готовий зняти шапку. Не буде перебільшенням сказати, що коли важливість зробленого мною відкриття отримає загальне визнання, його ім'я буде стояти поруч із моїм.

Уміст наплічника чітко свідчив про те, що Мейпл Вайт був художником і поетом, котрий вирушив на пошуки нових яскравих вражень. Там були чернетки віршів. Не вважаю себе знавцем, але мені здається, що вони далеко не найкращі. Крім цього, я знайшов у наплічнику

⁴ Брахіцефал – короткоголовий або круглоголовий.

доволі посередні річкові пейзажі, скриньку з фарбами, пачку пастельних олівців, пензлі, ось цю вигнуту кістку, що лежить на каламарі, томик Бекстера «Метелики та бражники», дешевий револьвер і кілька набоїв до нього. Предмети особистого вжитку він, либонь, втратив за час своїх мандрів, а може, їх у нього і не було. Жодного іншого майна у цього дивного представника американської богемі я не знайшов. І вже було намірявся йти, аж раптом помітив, що з кишені його подертої куртки щось стирчить. Це був альбом для етюдів – ось він, перед вами, і так само пошарпаний, як і тоді. Можете бути певні, що з того часу, як ця реліквія потрапила до моїх рук, я ставлюся до неї так само побожно, як ставився б до першодруків Шекспіра. Тепер вручаю цей альбом вам і прошу переглянути його сторінку за сторінкою, щоб вникнути у зміст малюнків.

Науковець закурив сигару, відкинувся на спинку крісла і, не зводячи з мого обличчя зухвалого і водночас допитливого погляду, став стежити, яке враження справлять на мене ці малюнки.

Я розгорнув альбом, чекаючи знайти там якісь одкровення, які – і сам до пуття не знав. Однак перша сторінка розчарувала мене, бо на ній був намальований здоровенний чоловік в морській куртці, а під малюнком стояв підпис: «Джиммі Колвер на борту поштового пароплава». Далі було кілька дрібних жанрових начерків із життя індіанців. Потім малюнок, на якому був зображений чинний гладун із духовним званням, у крилатому капелюсі, котрий сидів за столом у товаристві дуже худого європейця. Підпис пояснював: «Сніданок у Фра Крістоферо в Ро-заріо». Наступні сторінки були заповнені жіночими та дитячими голівками, а за ними йшла одразу ціла серія замальовок тварин із такими поясненнями: «Ламантин на піщаній міліні», «Черепачи та черепашині яйця», «Чорний агуті⁵ під пальмою» (агуті виявився вельми схожим на свиню), і, нарешті, наступні дві сторінки займали начерки якихось вельми неприємних ящерів із довгими носами. Я не знав, що й думати про все це, тому звернувся за поясненнями до професора:

– Це, ймовірно, крокодили?

– Алігатори! Алігатори! Справжні крокодили в Південній Америці не живуть. Різниця між тим і іншим видом полягає...

– Я лише хочу сказати, що не бачу тут нічого виняткового. Нічого, що могло б підтвердити ваші слова.

Він відповів мені з безтурботною посмішкою:

– Перегорніть ще одну сторінку.

Але й наступна сторінка ні в чому мене не переконала. Це був пейзаж, легко позначений аквареллю, один із тих незакінчених етюдів, які слугують художнику лише наміткою до майбутньої, ретельнішої розробки теми. Передній план етюду займали блідо-зелені пірчасті рослини, що здіймалися вгору схилом, який переходив у лінію темно-червоних ребристих скель, які чимось мені нагадували базальтові формації. На задньому плані ці скелі стояли суцільною стіною. Праворуч підіймався пірамідальний стрімчак, мабуть, відокремлений від основної гряди глибокої ущелини. Його вершечок був увінчаний величезним деревом. Над усім цим сяяло синє тропічне небо. Вузька смужка зелені облямовувала шпилі червоних скель. На наступній сторінці я побачив ще один акварельний начерк того ж пейзажу, зроблений із ближчої відстані, тому його деталі виступали чіткіше.

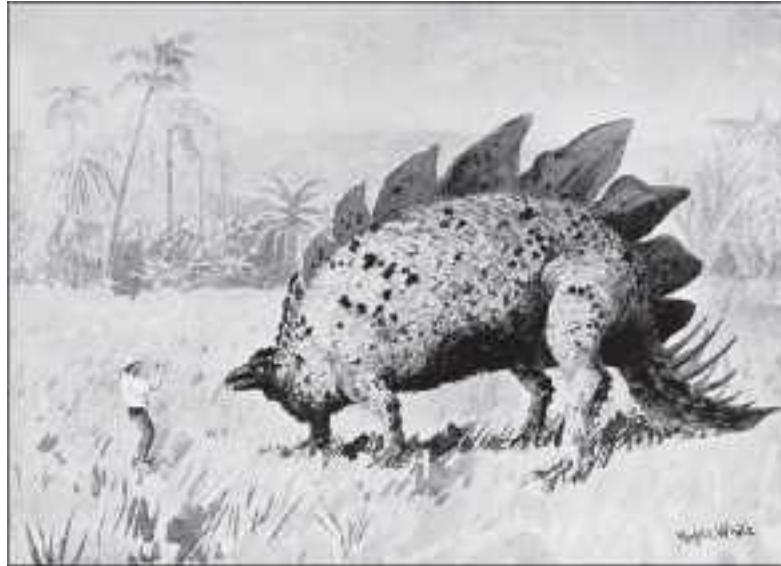
– Отже? – спонукав професор.

– Формація справді дуже цікава, – відповів я, – але мені важко визначити, наскільки вона виняткова, адже я не геолог.

– Виняткова? – повторив він. – Та це єдиний такого ґтибу ландшафт! Він здається неймовірним! Таке навіть наснитися не може! Перегорніть сторінку.

⁵ Агуті – дрібні гризуни, що живуть у лісах Південної та Центральної Америки.

Я перегорнув і не міг стримати вигуку подиву. З наступної сторінки альбому на мене глипнуло щось надзвичайне. Таке чудовисько могло виникнути лише в видіннях курця опіуму або в гарячковому маренні хворого. Голову почвара мала пташину, тіло – як у непомірно роздутої ящірки, хвіст, що волочиться по землі, найжачився гострими голками, а вигнута спина була обсаджена високими колючками, схожими на півнячі гребінці. Перед цією істотою стояв маленький чоловічок, майже карлик.

– А що на це скажете? – вигукнув професор, із переможним виглядом потираючи руки.
– Це щось жахливе, якийсь гротеск.
– А що змусило художника зобразити такого звіра?
– Не інакше, як солідна порція джину.
– Кращого пояснення не можете вигадати?
– Гарязд, сер, а як ви самі це пояснюєте?
– Дуже просто: така тварина існує. Цілком очевидно, що цей малюнок зроблений з натури.

Я не розреготався лише тому, що вчасно згадав, як ми колесом котилися по всьому коридору.

– Без сумніву, безумовно, – висловився я з тієї догідливістю, на яку зазвичай не скупляться в розмові з недоумками. – Правда, мене трохи бентежить ця крихітна людська постать. Якщо б тут був намальований індіанець, можна було б подумати, що в Америці існує якесь плем'я пігмеїв, але це європейець, на ньому ж корковий шолом.

Професор пирхнув, немов розлючений буйвол.

– Ви збагачуєте мене досвідом! – вигукнув він. – Межі людської тупості набагато ширші, ніж я гадав! У вас розумовий застій! Вражаюче!

Цей вибух був такий безглуздий, що навіть мене не розсердив. Та й чи варто було надаремно тріпати собі нерви? Якщо вже сердитися на цього чоловіка, то щохвилини, на кожне його слово. Я обмежився втомленою посмішкою.

– Мене вразили розміри цього пігмея, – сказав я.

– Та ви подивіться! – крикнув професор, нахилиючись до мене і тицяючи волохатим, товстим, як сосиска, пальцем в альбом. – Ось він і рослина позаду тварини? Ви, ймовірно, вважаєте її кульбабою чи брюссельською капустою, чи не так? Ні, пане, це американська пальма, названа «слоновою кісткою», а вона сягає п'ятдесяти-шіст-десяти футів у висоту. Невже ви не тямите, що людська постать намальована тут дарма? Художник не зміг би залишитися

живим, зустрівшись віч-на-віч із таким звіром, тут уже не до малювання. Він зобразив самого себе лише для того, щоб дати поняття про масштаби. Зросту він був... ну, скажімо, п'ять футів і ще трохи. Дерево, як і слід було очікувати, в десять разів вище.

– Святе небо! – вигукнув я. – Отже, ви вирішили, що ця істота була... Та якщо шукати йому будку, то й вокзал Чарінг-Кросс виявиться затісним!

– Це, звісно, перебільшення, але екземпляр і справді великий, – пихато зауважив професор.

– Але не можна, – вигукнув я, – не можна ж відмітати вбік весь досвід людської раси на підставі одного малюнку!

Я перегорнув решту сторінок і переконався, що в альбомі більше нічого немає.

– Один-єдиний рисунок якогось волоцюги-художника, котрий міг зробити його, накурившись гашишу, або в гарячковому маренні, або просто на догоду своїй хворій уяві. Ви як людина науки не можете відстоювати таку точку зору.

Замість відповіді професор здійняв із полиці якусь книжку.

– Ось блискуча монографія мого талановитого приятеля Рея Ланкастера, – мовив він. – Тут є одна ілюстрація, яка видасться вам цікавою. Ага, ось вона. Підпис внизу: «Передбачуваний зовнішній вигляд динозавра-стегозавра юрського періоду. Задні кінцівки висотою в два людські зрости». Ну, що тепер скажете?

Він простягнув мені розгорнуту книгу. Я поглянув на ілюстрацію та сіпнувся. Між начерком невідомого художника і цим представником давно вимерлого світу, відтворених уявою вченого, була, безумовно, велика схожість.

– Справді вражає! – видихнув я.

– І все ж ви й далі наполягаєте?

– Але, може, це простий збіг, або ж ваш американець бачив колись таку картинку і в маренні її згадав.

– Чудово, – терпляче погодився професор, – нехай буде так. Тепер не відмовте в люб'язності поглянути на це.

Він простягнув мені кістку, знайдену, за його словами, серед речей померлого. Вона була дюймів шість у довжину, грубіша за мій великий палець, а на її кінці збереглися залишки цілком висхлого хряща.

– Який із відомих нам тварин може належати така кістка? – поцікавився професор.

Я ретельно її оглянув, закликаючи на допомогу всі знання, які ще не вивітрилися з моєї голови.

– Це може бути ключиця дуже рослої людини, – припустив я.

Мій співрозмовник презирливо замахав руками:

– Ключиця людини має вигнуту форму, а ця кістка цілком пряма. На її поверхні є уловинка, яка свідчить про те, що тут проходило велике сухожилля. На ключиці нічого такого немає.

– Тоді не можу вам відповісти.

– Не бійтеся виставляти напоказ своє невігластво. Гадаю, що серед зоологів Південного Кенсінгтону не знайдеться жодного, хто зміг би класифікувати цю кістку.

Вчений узяв пуделко з-під пігулок і вийняв звідти маленьку кісточку завбільшки з квасоліну.

– Наскільки я знаю, ось ця кісточка відповідає в будові людського скелета тій, яку ви тримаєте в руці. Тепер маєте певне уявлення про розміри тварини? Не забудьте і про залишки хряща – вони свідчать, що це була свіжа особина, а не викопна. Ну, що тепер скажете?

– Може, у слона...

Його пересмикнуло, наче від болю.

– Годі! Майте совість! Слони в Південній Америці! Не смійте навіть затинатися про це! Навіть у нашій сучасній початковій школі...

– Ну, гаразд, – зупинив я його. – Не слон, то якась інша американська тварина, наприклад, тапір.

– Повірте мені, молодий чоловіче, що елементарні знання в цій галузі науки я маю. Не можна навіть припустити думки, що така кістка належить тапіру або якійсь іншій тварині, відомій зоологам. Це кістка дуже могутнього звіра, який існує десь на земній кулі, але досі невідомий науці. Ви все ще сумніваєтесь?

– У будь-якому разі мене це дуже зацікавило.

– Отже, ви ще не безнадійні. Відчуваю, що у вас щось світиться в мозку, тому давайте ж терпляче роздувати цю іскру. Облишимо тепер покійного американця та перейдімо знову до моєї оповідки. Ви, звісно, здогадуєтесь, що я не міг розлучитися з Амазонкою, не дошукавшись, у чому тут справа. Певну інформацію про те, звідки прийшов цей художник, я мав. Утім, я міг би керуватися й легендами індіанців, бо лейтмотив якоїсь незвіданої країни прослизає в усіх переказах прирічкових племен. Ви, певна річ, чули про Курупурі?

– Ні, не чув.

– Курупурі – це лісовий дух, щось зловісне, грізне, зустріч із ним веде до загибелі. Ніхто не може описати Курупурі, але це ім'я вселяє в індіанців жах. Однак всі племена, що живуть на берегах Амазонки, сходяться в одному: вони точно вказують, де мешкає Курупурі. З тих самих місць прийшов і американець. Там таїться щось незбагненно страшне. Й я вирішив з'ясувати, про що йдеться.

– Як же ви вчинили?

Від моєї легковажності не залишилося й сліду. Цей велет науки умів завоювати увагу та повагу до себе.

– Мені вдалося здолати опір індіанців – той внутрішній опір, який вони чинять, коли починаєш балакати з ними про це. Пустивши в хід усілякі вмовляння, подарунки і, мушу зізнатися, погрози, я знайшов двох провідників. Після багатьох пригод (описувати їх немає потреби), після багатьох днів шляху (про маршрут і його протяжність дозволю собі промовчати) ми нарешті прийшли в ті місця, які досі ніхто не описав і де ніхто ще не побував, за винятком мого нещасного попередника. Тепер будьте люб'язні поглянути ось на це.

Науковець простягнув мені невелику світлину.

– Її сумний стан пояснюється тим, що коли ми спускалися вниз річкою, наш човен перевернуло і футляр, в якому зберігалися непроявлені негативи, тріснув. Результати цього лиха не забарилися. Майже всі негативи загинули – втрата невинна. Ось це фото – одне з небагатьох більш-менш вцілілих. Вам доведеться вдовольнитися таким поясненням його недосконалості. Поширюються чутки про якусь фальсифікацію, але я не схильний сперечатися зараз на цю тему.

Знімок і справді був зовсім блідий. Недоброзичливий критик міг би легко причепитися до цього. Вдивляючись у тьмяно-сірий ландшафт і поступово розбираючись у його деталях, я побачив довгу та височезну лінію скель, що нагадує гігантський водоспад, а на передньому плані – пологу рівнину з розкиданими по ній деревами.

– Якщо не помиляюся, цей пейзаж був і в альбомі, – помітив я.

– Еге ж, – підтвердив професор. – Я знайшов там сліди стоянки. А тепер погляньте на ще одну світлину.

Це був той самий ландшафт, лише взятий крупнішим планом. Знімок був геть зіпсований. І все ж я розгледів самотню, увінчану деревом скелю, яку відділяла від гряди балка.

– Тепер у мене не залишилося жодних сумнівів, – зізнався я.

– Отже, ми не даремно пнемося, – сказав професор. – Дивіться, які успіхи! Тепер будьте ласкаві поглянути на шпиль цієї скелі. Ви щось там бачите?

– Величезне дерево.

– А на дереві?

– Великого птаха.

Він подав мені лупу.

– Авжеж, – сказав я, дивлячись крізь неї, – на дереві сидить великий птах. У нього досить серйозний дзьоб. Це, вочевидь, пелікан?

– Зір у вас – не позаздриш, – сказав професор. – Це не пелікан і взагалі не птах. Щоб ви знали, мені вдалося підстрелити цю істоту. І вона послужила єдиним незаперечним доказом, який я звідти привіз.

– Вона тут, у вас?

Нарешті я побачу речовий доказ усіх цих байок!

– Вона була у мене. На жаль, катастрофа на річці згубила не лише негативи, а й цю мою здобич. Її підхопило виром, й, як я не намагався врятувати свій скарб, у моїй руці залишилася лише половина крила. Я втратив свідомість і прийшов до тями, коли мене вже винесло на берег, але цей жалюгідний залишок чудового екземпляра був цілий і неушкоджений. Ось він, перед вами.

Професор вийняв із шухляди столу щось, що нагадувало, на мою думку, горішню частину крила величезного лилика. Ця вигнута кістка з перетинчастою плівкою була щонайменше два або й більше футів завдовжки.

– Летюча миша жакливих розмірів? – виголосив я своє припущення.

– Та де там! – суворо осадив мене професор. – Живучи в атмосфері високої освіти та науки, я й гадки не мав, що основні принципи зоології настільки мало відомі в широких колах суспільства. Невже ви не знайомі з найелементарнішим постулатом порівняльної анатомії, де йдеться, що крило птаха, по суті, є передпліччям, тоді як крило кажана складається з трьох подовжених пальців із перетинкою між ними? В цьому випадку кістка не має нічого спільного з кісткою передпліччя, і ви можете переконатися на власні очі в наявності всього лише однієї перетинки. Отже, про кажана годі й згадувати. Але якщо це не птах і не лилик, тоді з чим маємо справу? Що ж це може бути?

Мій скромний запас знань був вичерпаний до дна.

– Навіть не можу припустити, – розвів я руками.

Професор розгорнув монографію, на яку вже посилався раніше.

– Ось, – продовжував він, показуючи мені якесь чудовисько з крилами, – ось чудове зображення діморфо-дона, або птеродактиля, – крилатого ящера юрського періоду, а на наступній сторінці схема механізму його крила. Порівняйте її з тим, що тримаєте в руках.

При першому ж погляді на схему я аж сіпнувся від подиву. Вона остаточно мене переконала. Сперечатися було смішно. Сукупність усіх даних зробила свою справу. Рисунок, світлина, розповідь професора, а тепер і речовий доказ! Що ж тут іще вимагати? Так я і сказав професору – сказав із усім запалом, на який був здатен, бо тепер мені стало ясно, що до цього чоловіка ставилися упереджено. Він відкинувся на спинку крісла, примружив очі і поблажливо всміхнувся, купаючись у промінні сонця визнання, що несподівано блиснуло на нього.

– Та це ж найвидатніша річ у світі! – вигукнув я, хоча в мені й озвався темперамент не стільки натураліста, скільки журналіста. – Це грандіозно! Ви Колумб науки! Ви відкрили загублений світ! Щиро шкодую, що сумнівався в правдивості ваших слів. Все це здавалося мені неймовірним. Але я не можу не визнати очевидних фактів, і вони мають бути настільки ж переконливими для всіх.

Професор замуракотів від задоволення.

– Що ж ви зробили далі, сер?

– Настав сезон дощів, пане Мелоун, а мої запаси провіанту закінчилися. Я обстежив частину цієї величезної гірської гряди, але піднятися на неї так і не зміг. Пірамідальний стрі-

мчак, із якого я зняв пострілом птеродактиля, виявився доступнішим. Згадавши свої альпіністські навички, я піднявся на нього приблизно до середини. Звідти вже можна було розгледіти плато, що вінчає гірську грядку. Воно було просто неосяжне! Куди не поглянь – на захід, на схід – кінця не видно цим вкритим зеленню скелям. Біля підніжжя гряди стеляться болота та непрохідні хащі, що кишать зміями й іншими гадами. Справжній розсадник лихоманки. Цілком зрозуміло, що такі перешкоди служать природним захистом для цієї незвичайної країни.

– А ви бачили там ще якісь ознаки життя?

– Ні, сер, не бачив, але за той тиждень, що ми провели біля підніжжя цих скель, нам не раз доводилося чути якісь дивні звуки, що долинали звідкілясь згори.

– Але що ж це за істота, яку намалював американець? Як він із нею зустрівся?

– Можу лише припустити, що він якимось чином дістався на самий вершечок гряди і побачив його там. Отже, туди є якийсь шлях. Шлях, без сумніву, важкий, інакше всі ці чудовиська спустилися б униз і заповнили б усе навколо. У цьому вже не може бути жодних сумнівів!

– Але як вони там опинилися?

– На мою думку, нічого загадкового тут немає, – мовив професор. – Пояснення напрошується само собою. Як ви, можливо, знаєте, Південна Америка – гранітний материк. У віддалені століття в цьому місці, либонь, сталося раптове зміщення пластів у результаті виверження вулкана. Не забувайте, що ці скелі базальтові, отже, мають вулканічне походження. Площу величиною приблизно з наше графство Сассекс виперло вгору з усіма її мешканцями та відрізало від решти материка стрімкими скелями такої твердої породи, якій не страшне жодне вивітрювання. Що ж вийшло? Закони природи втратили свою силу в цьому місці. Всілякі перешкоди, що зумовлюють боротьбу за існування в усьому іншому світі, або зникли, або докорінно змінилися. Тварини, які в звичайних умовах вимерли б, продовжували розмножуватися. Як ви знаєте, і птеродактиль, і стегозавр відносяться до юрського періоду, отже, обоє – найдавніші тварини в історії Землі, що вціліли винятково завдяки цілком незвичним умовам, що виникли випадково.

– Але здобута вами інформація не залишає місця для сумнівів! Вам потрібно лише надати їх відповідним особам.

– Я й сам спершу так думав, – з гіркотою відповів професор. – Можу сказати лише одне: насправді сталося інакше: мені доводилося на кожному кроці стикатися з недовірою, в основі якої лежала людська тупість або заздрість. І не в моєму характері, сер, плазувати перед будь-ким і доводити свою правоту, коли мої слова беруть під сумнів. Я відразу ж вирішив, що мені не личить надавати речові докази, які мав у своєму розпорядженні. Сама тема стала мені ненависною, й я не хотів торкатися її жодним словом. Коли мій спокій порушували люди, як ви, люди, котрі догоджають низьким інстинктам натовпу, я був не в змозі дати їм відсіч, не втрачаючи при цьому почуття власної гідності. За характером я, маю зізнатися, запальний, і якщо мене виведуть із рівноваги, можу накоїти лиха. Боюся, що вам довелося випробувати це на собі.

Я помацав своє заплиле око, але змовчав.

– Пані Челленджер весь час свариться зі мною через це, але впевнений, що кожна порядна людина діяла б точно так само на моєму місці. Втім, сьогодні маю намір показати приклад витримки і продемонструвати, як воля може здолати темперамент. Запрошую вас помилуватися цим видовищем.

Він узяв зі столу картку та простягнув її мені.

– Як бачите, сьогодні о восьмій тридцять вечора в Зоологічному інституті відбудеться лекція дуже популярного натураліста, пана Персиваля Волдрона на тему «Скрижалі віків». Мене запрошують зайняти місце в президії спеціально для того, щоб я від імені всіх присутніх висловив подяку лектору. Я це зроблю. Але це не завадить мені (звісно, з найбільшим тактом та обережністю) висловити кілька зауважень, які зацікавлять аудиторію, а в деякого викличуть

бажання докладніше ознайомитися з порушеними мною питаннями. Суперечливих моментів, звісно, не буду торкатися, але всі збагнуть, які глибокі проблеми криються за моїми словами. Й обіцяю тримати себе в руках. Хтозна, можливо, моя стриманість призведе до кращих результатів.

– А мені можна прийти туди? – поспішив спитати я.

– Звісно, можна, – радо відгукнувся професор.

Його люб'язність була майже така ж приголомшлива, як і свавілля. Чого коштувала лише його добросердна посмішка! Очей майже не стало видно, а щоки спухли, перетворившись у два рум'яних яблучка, підперті знизу чорною бородою.

– Обов'язково приходьте. Мені буде приємно знати, що маю принаймні одного союзника в залі, хоч і вельми безпорадного та недосвідченого в питаннях науки. Народу збереться, ймовірно, багато, позаяк Волдрон дуже популярний, незважаючи на те, що він шарлатан, яких мало. Так от, пане Мелоун, я приділив вам набагато більше часу, ніж планував. Окрема особа не може монополізувати те, що належить усьому людству. Буду радий побачити вас сьогодні ввечері на лекції. А наразі дозвольте вам нагадати, що матеріал, із яким я вас ознайомив, жодною мірою не підлягає розголосу.

– Але пан МакАрдл... це наш редактор... жадає від мене звіту про бесіду з вами.

– Скажіть йому перше, що спаде на гадку. Між іншим, можете натякнути, що, якщо він пошле до мене когось іще, я з'явлюся до нього особисто, озброївшись хорошим гарапником. У всьому іншому покладаюся на вас: ні слова у пресі! Так, чудово. Отже, о восьмій тридцять у Зоологічному інституті.

Він помахав мені на прощання рукою. Я востаннє побачив його рум'яні щоки, хвилясту синьо-чорну бороду, зухвалі очі та вийшов із покою.

Розділ 5. Це ще питання

Чи то на мені позначився фізичний шок, отриманий у час першого мого візиту до професора Челленджера, чи то відіграв свою роль моральний струс – результат другого візиту, але, опинившись знову на вулиці, я відчув, що як репортер я цілком деморалізований. Голова у мене репала від болю, і все ж у мозку, не стихаючи ні на мить, гупала думка, що цей чоловік каже правду, значення якої важко переоцінити, і що коли мені дозволять використати його оповідку для статті, наша газета отримає сенсаційний матеріал. Побачивши на розі кеб, я вскопчив у нього і поїхав до редакції. МакАрдл, як завжди, був на своєму посту.

– Ну? – нетерпляче вигукнув він. – Кажіть, скільки вам треба рядків? У вас такий вигляд, молодий чоловіче, наче ви з'явилися сюди безпосередньо з поля битви. Невже без бійки не обійшлося?

– Авжеж, спочатку ми трошки посварилися.

– Оце людина! Ну, а потім?

– Потім він опам'ятався, і бесіда минула мирно. Але мені нічого не вдалося у нього вивудити, навіть для маленької замітки.

– Це ще як сказати! А підбите око хіба не матеріал для публікації? Досить йому нас тероризувати, пане Мелоун! Поставимо його на місце. Завтра ж поміщу статтю, в якій насиплю йому перцю під хвіст. Дайте мені лише інформацію, й я раз і назавжди затаврую цього індивіда. «Професор Мюнггавзен» – що скажете про такий заголовок? «Воскреслий Каліостро». Згадаємо всіх містифікаторів і шарлатанів, яких знала історія. Він у мене отримає на горіхи за всі свої шахрайства!

– Я б не радив, сер.

– Чому?!

– Тому що Челленджер зовсім не шахрай.

– Як! – заревів МакАрдл. – Ви що, повірили його вигадкам про мамонтів, мастодонтів і морського змія?

– Та ні! Про це у нас і мови не було. Але мені тепер зовсім ясно, що Челленджер може внести щось нове в науку.

– Тоді про що метикуєте? Сідайте і пишіть статтю.

– Я б і радий написати, та він зобов'язав мене зберігати все в таємниці і лише за цієї умови погодився спілкуватися зі мною.

Я виклав кількома словами розповідь професора.

– Бачите, як просуваються справи?

Мармиза МакАрдла скисла в глибокій недовірі.

– Тоді займімося тими зборами, пане Мелоун, – сказав він нарешті. – Вже в них і поготів немає нічого секретного. Інші газети навряд чи ним зацікавляться, тому що про лекції Волдрона писали вже сотні разів, а про те, що там наміряється виступити Челленджер, ніхто і не підозрює. Якщо нам пощастить, то таки отримаємо сенсаційний матеріал. У будь-якому разі їдьте туди і надайте мені докладний звіт. До дванадцятої години притримаю для вас вільний стовпчик.

Мене чекав копіткий день, тому вирішив пообідати в клубі раніше, запросив за столик Генрі Тарпа і коротко вибавив йому про свої пригоди. З його худого смаглявого обличчя не зникла скептична усмішка, а коли я зізнався, що професор переконав мене у своїй правоті, Тарп не витримав і гомерично зареготав.

– Любий мій друже, таких див у житті не буває! Хто таке бачив, аби люди випадково натикалися на найбільші відкриття, а потім втрачали всі речові докази? Вигадки краще вда-

ються романістам. Щодо спритних витівок ваш професор заткне за пояс усіх мавп у зоопарку. Адже це ж неймовірний ідіотизм!

– А художник-американець?

– Вигаданий персонаж.

– Я ж особисто бачив його альбом!

– Та це альбом Челленджера.

– Отже, ви підозрюєте, що це він намалював?

– Ну, звісно! А хто ж іще?

– А світлини?

– Та на них нічого не второпати. Ви ж самі кажете, що розгледіли лише якусь пташу.

– Птеродактиля.

– Аякже, якщо вірити його словам. Вас загіпнотизували та переконали.

– Ну, а кістки?

– Першу він витягнув із рагу, а другу змайстрував власними руками. Потрібні лише певна кмітливість і знання справи, а тоді все що завгодно сфальсифікуєш – і кістку, і фото.

Мені стало якось незатишно. Може, я й справді занадто захопився? Раптом мені спала на гадку щаслива думка.

– Ви підете на цю лекцію? – поцікавився я.

Тарп Генрі на мить задумався.

– Ваш геніальний Челленджер не надто популярний, – сказав він. – З ним багато хто хотів би звести порахунки. Мабуть, у всьому Лондоні не знайдете іншої людини, котра викликала б до себе таке неприязне почуття. Якщо на лекцію примчать студенти-медики, скандалу не оминати. Ні, щось мені не хочеться йти в цю божевільню.

– Принаймні віддайте йому належне – вислухайте його.

– Авжеж, мабуть, справедливість цього вимагає. Гаразд, буду вашим компаньйоном на сьогоднішній вечір.

Коли ми підїхали до Зоологічного інституту, я побачив, що понад мої очікування народу на лекцію гуртується багато. Електричні карети одна за одною підвозили до підїзду сивочолих професорів, а скромніша публіка потоком вливалася в проїму дверей, отже в залі будуть присутні не лише вчені, а й представники широких мас. І справді, варто було нам зайняти місця, як ми відразу ж переконалися, що гальорка та задні ряди поводяться більш ніж невимушено. Обернувшись, я побачив студентську братію. Ймовірно, усі великі лікарні відрядили сюди своїх практикантів. Публіка була налаштована доброзичливо, але за цією прихильністю ховалися пустощі. Раз по раз лунали уривки популярних пісеньок, які виспівували хором і з великим натхненням, – доволі дивна прелюдія до наукової лекції! Схильність аудиторії до безцеремонних жартів ясно давалася взнаки. Це обіцяло надалі море розваг для всіх, крім тих, кого ці сумнівні жарти мали безпосередньо стосуватися.

Наприклад, як тільки на сцені з'явився доктор Мелдрам у своєму знаменитому циліндрі з вигнутими крисами, з усіх боків пролунали дружні вигуки: «Оце так відро! Де ви його знайшли?» Старий зараз же стягнув циліндра з голови і крадькома засунув його під крісло. Коли професор Ведлі, котрий страждає від подагри, пошкандибав до свого місця, жартівники, на його превелике збентеження, хором спитали, чи не болить у професора пальчик на нозі. Але найгарячіший прийом був наданий моєму новому знайомому, професору Челленджеру. Щоб дістатися до свого місця, крайнього в першому ряді, йому довелося чимчикувати через усю сцену. Як тільки його чорна борода з'явилася в дверях, аудиторія вибухнула такими бурхливими вітальними вигуками, що я подумав: побоювання Тарпа Генрі підтвердилися – публіку привабила сюди не стільки сама лекція, скільки можливість повітритися на знаменитого професора, чутки про виступ котрого, мабуть, встигли поширитися повсюдно.

При його появі в передніх рядах, де сиділа вишукано одягнена публіка, пролунали смішки – цього разу партер ставився до безчинств студентів співчутливо. Публіка вітала Челленджера оглушливим ревінням, наче хижаки в клітках зоопарку, зачувши вдалині кроки служителя в час годівлі. У цьому ревінні ясно звучали нотки неповаги, але загалом галасливий прийом, наданий професору, означав швидше цікавість, ніж неприязнь чи презирство. Челленджер усміхнувся втомлено та поблажливо, як усміхається щиросердний чоловік, коли на нього накидається зграя дзявкотливих цуценят, потім повільно опустився в крісло, розправив плечі, любовно погладив бороду і, примружившись, пихато поглянув у переповнену залу. Ревіння ще не встигло вщухнути, як на сцені з'явилися голова – професор Рональд Маррі і лектор – пан Волдрон. Збори почалися.

Сподіваюся, професор Маррі дарує мені, якщо дорікну його в тому, що він страждає недугою, притаманним більшості англійців, а саме – невиразністю мовлення. Мені здається, що це одна із загадок нашого століття. Чому люди, котрі мають що сказати, не бажають навчитися чітко висловлюватися? Це так само безглуздо, як переливати коштовну вологу крізь трубку з прикрученим краном, відкрити який можна без жодних зусиль.

Професор Маррі почав із кількох глибокодумних зауважень, звертаючись до своєї білої краватки та карафки з водою, потім жартівливо підморгнув срібному канделябру, що стояв по праву його руку, й опустився в крісло, поступившись місцем відомому популярному лектору, пану Волдрону, котрого публіка зустріла оплесками. Пика у пана Волдрона була похмура, голос різкий, манери зарозумілі, але він мав дар засвоювати чужі думки та подавати їх непосвяченим у доступній і навіть захоплюючій манері, розцвічуючи свої доповіді безліччю жартів на, здавалося б, найневідповідніші теми, тому в його викладі навіть прецесія рівнодення або еволюція хребетних набували гумористичного відтінку.

У простій, а часом і мальовничій манері, якій не заважала науковість термінології, лектор розгорнув перед нами картину виникнення світу, охоплену буцімто з висоти пташиного польоту. Він описував земну кулю – величезну газову масу, що світиться й палає в небесній сфері. Потім розповів, як ця маса стала охолоджуватися та застигати, як утворилися складки земної кори, як пара перетворилася на воду. Все це було поступовою підготовкою сцени до тієї незбагненої драми життя, яка мала розігратися на нашій планеті. Перейшовши до виникнення всього живого на Землі, пан Волдрон обмежився кількома туманними, ні до чого не зобов'язуючими фразами. Можна майже з упевненістю сказати, що зародки життя не витримали б первісної високої температури земної кулі. Отже, вони виникли дещо пізніше. Звідки? З остигаючих неорганічних елементів? Цілком імовірно. А може, їх заніс ззовні якийсь метеор? Навряд чи. Коротко кажучи, навіть наймудріші з мудрагелів не можуть сказати нічого певного з цього питання. Поки що нам не вдається створити в лабораторних умовах органічну речовину з неорганічної. Наша хімія не здатна перекинути місток через ту прірву, яка відділяє живу матерію від мертвої. Але природа, що оперує величезними силами впродовж багатьох століть, сама найбільший хімік, і їй може вдатися те, що непосильне для нас. Більше тут сказати нічого.

Вслід за цим лектор перейшов до великої шкали тваринного життя та, сходинка за сходинкою, від молюсків і безхребетних морських тварин до плазунів і риб, нарешті дістався до живородних дитинчат кенгуру, прямого прашура всіх ссавців, отже, і тих, хто опинився у цій залі («Можливо!» – почувся голос якогось скептика із задніх рядів.) Якщо юний джентльмен у червоній краватці, котрий вигукнув «Можливо», і має підставу вважати, що він вилупився з яйця, нехай затримається після зборів, лектор буде дуже радий познайомитися з таким визначним представником. (Сміх.) Уявіть, що процеси, які століттями відбувалися в природі, завершилися створенням юного джентльмена в червоній краватці! Але хіба ці процеси справді завершилися? Чи слід вважати цього джентльмена кінцевим продуктом еволюції, так би мовити, вінцем творіння? Лектор не хоче ображати джентльмена в червоній краватці

в його найкращих почуттях, але йому здається, що, які б чесноти цей джентльмен не мав, все ж грандіозні процеси, що відбуваються у Всесвіті, не виправдали б себе, якщо б їхнім кінцевим результатом було створення ось такого екземпляру. Сили, що зумовлюють еволюцію, не вичерпалися, вони продовжують діяти і готують нам ще більші сюрпризи.

Упоравшись під загальний сміх зі своїм опонентом, пан Волдрон повернувся до образків минулого і розповів, як висихали моря, оголюючи піщані мілини, як на цих мілинах з'являлися живі істоти, драглисті, мляві, розповів про лагуни, що кишать усілякою морською поганню, яку вабило сюди тинисте дно, але особливо – надмір їжі, що сприяло її стрімкому розвитку.

– Ось, леді та джентльмени, звідки походять ті ящери, які досі вселяють у нас жах, коли ми знаходимо їхні скелети у вельдських або золенгофенських сланцях. На щастя, всі вони зникли з нашої планети задовго до появи на ній першої людини.

– Це ще питання! – прогудів хтось на сцені.

Пан Волдрон був чоловік витривалий, до того ж гострий на язик, що особливо відчув на собі джентльмен у червоній краватці, і перебивати його було небезпечно. Але остання репліка, вочевидь, здалася йому настільки безглуздою, що він навіть дещо розгубився. Такий же розгублений вигляд буває у шекспірознавця, котрого образив лютий беконіанень, або у астронома, котрий зіткнувся з фанатиком, переконаним, що Земля пласка. Пан Волдрон замовк на секунду, а потім, підвищивши голос, дидактично повторив свої останні слова:

– На щастя, всі вони зникли з нашої планети задовго до появи на ній першої людини.

– Це ще питання! – повторив той самий голос.

Волдрон кинув здивований погляд на професорів, котрі розсілися за столом, і нарешті зупинився на Чел-ленджері, котрий усміхався із заплющеними очима, немов уві сні, відкинувшись на спинку стільця.

– А, розумію! – Волдрон стенив плечима. – Це мій приятель професор Челленджер!

І під регіт усієї зали він повернувся до перерваної лекції, ніби подальші пояснення були цілком зайві.

Але на цьому справа не вичерпалася. Який би шлях не обирав доповідач, блукаючи в нетрях минулого, всі вони неодмінно приводили його до згадки про зниклих доісторичних тварин, що негайно викликало з грудей професора те ж гучне ревіння. У залі вже заздалегідь передбачали кожен його репліку та зустрічали її захопленим гомоном. Студенти, котрі тіснилися зімкнутими рядами, не залишалися в боргу, й, як тільки чорна борода Челленджера рухалася, сотні голосів, аби дати йому відкрити рот, дружно волали: «Це ще питання!» – а з передніх рядів почулися обурені крики: «Тихіше! Ганьба!» Волдрон, лектор досвідчений, загартований у боях, розгубився остаточно. Він замовк, потім узявся щось бурмотіти, запинаючись на кожному слові і повторюючи вже сказане, загруз у довгій фразі, а наприкінці накинувся на винуватця всього безладу.

– Це переходить будь-які межі! – вибухнув він, люто блискаючи очима. – Професоре Челленджер, прошу вас припинити ці обурливі та непристойні вигуки!

Зала притихла. Студенти завмерли від захоплення: високі олімпійці затіяли чвари на їхніх очах! Челленджер неквапливо вивільнив своє важке тіло з обіймів крісла.

– А я, своєю чергою, прошу вас, пане Волдрон: припиніть стверджувати те, що суперечить науковим даним, – сказав він.

Ці слова викликали справжню бурю. У загальному галасі та реготі чулися лише окремі обурені вигуки: «Ганьба!», «Хай говорить!», «Вигнати його в три шії!», «Геть зі сцени!», «Це нечесно – дайте йому слово!» Голова схопився з місця і, мляво махаючи руками, схвильовано щось бурмотів. З туману цієї неясності вигулькували лише окремі уривки фраз: «Професоре Челленджер... будьте ласкаві... ваші міркування... після...» Порушник спокою вклонився, всміхнувся, погладив бороду і знову повернувся у крісло. Розпалений цим диспутом і налаштований дуже войовничо, Волдрон продовжував лекцію. Висловлюючи час від часу якийсь

постулат, він кидав злісні погляди на свого супротивника, котрий, здавалося, дрімав, розвалившись у кріслі, все з тією ж блаженною широкою посмішкою на вустах.

Нарешті лекція скінчилася. Підозрюю, що дещо передчасно, бо фінальна її частина була зім'ята й якось не в'язалася з попередньою. Груба завада порушила хід думок лектора. Аудиторія залишилася невдоволеною і чекала подальшого розгортання подій. Волдрон сів на місце, голова щось цвірінкнув, і вслід за цим професор Челлен-джер підійшов до краю сцени. Пам'ятаючи про інтереси своєї газети, я записав його промову майже дослівно.

– Леді та джентльмени, – почав учений під стриманий гул у задніх рядах. – Прошу вибачення, леді, джентльмени і діти... Сам того не бажаючи, я випустив із уваги значну частину слухачів. (Гамір у залі. Перечікуючи його, професор милостиво киває своєю величезною головою та високо підіймає руку, немов благословляючи юрбу.) Мені запропонували висловити подяку панові Волдрону за його вельми мальовничу та цікаву лекцію, яку ми з вами тільки-но прослухали. З деякими тезами цієї лекції я не згоден, про що вважаю за свій обов'язок заявити без усіляких зволікань. Проте факт залишається фактом: пан Волдрон впорався зі своїм завданням, яке полягало в тому, щоб викласти в загальнодоступній і цікавій формі історію нашої планети, точніше, те, що він розуміє під історією нашої планети. Популярні лекції дуже легко сприймаються, але... (тут Челленджер блаженно всміхнувся та кинув погляд на лектора) пан Волдрон, звісно, дарує мені, якщо скажу, що такі лекції через особливості викладу завжди бувають поверхневі та неякісні з точки зору науки, бо лектор так чи інакше змушений пристосовуватися до неосвіченої аудиторії. (Іронічні вигуки з місць.) Лектори-популяризатори за своєю суттю – паразити. (Протестний жест із боку обуреного Волдрона.) Вони використовують з метою наживи або самореклами роботу своїх невідомих, пригнічених злиднями побратимів. Навіть незначний успіх, досягнутий у лабораторії (одна з тих цеглинок, що йдуть на спорудження храму науки), переважає все отримане з других рук, переважає будь-яку популяризацію, яка може розважити на годинку, але не дасть жодних відчутних результатів. Нагадую цю загальновідому істину аж ніяк не з бажання применшити заслуги пана Волдрона, а для того, щоб ви не втрачали відчуття пропорції, приймаючи прислужника за вищого жерця науки. (Тут пан Волдрон щось прошепотів голові, котрий підвівся з місця та виголосив кілька суворих слів карафці з водою, що стояла перед ним.) Але годі про це. (Гучні схвальні вигуки.) Дозвольте мені перейти до питання, яке має ширший інтерес. В якому місці я, самостійний дослідник, був змушений поставити під сумнів компетентність нашого лектора? У тому, де йшлося про зникнення з поверхні Землі деяких видів тваринного життя. Я не дилетант і виступаю тут не як популяризатор, а як учений, наукова сумлінність котрого змушує його строго триматися фактів. І тому наполягаю на тому, що пан Волдрон дуже помиляється, коли стверджує, ніби так звані доісторичні тварини зникли з лиця Землі. Йому не доводилося бачити їх, але це ще нічого не означає. Вони справді є, як він сказав, нашими пращурами, але не лише пращурами, додаю я, але й сучасниками, яких можна спостерігати в усій їхній своєрідності – відразливій і страшній своєрідності. Для того щоб продертися в ті місця, де вони живуть, потрібні лише витривалість і сміливість. Тварини, котрих ми відносили до юрського періоду, чудовиська, яким нічого не варто роздерти на частини та поглинути найбільших і найлютіших із наших ссавців, існують досі... (Вигуки: «Нісенітниця! Доведіть! Звідки ви це взяли? Це ще питання!») Ви мене питаєте, звідки я це узяв? Знаю це, бо побував у тих місцях, де вони живуть. Знаю, бо бачив таких тварин... (Оплески, оглушливий галас і чийсь голос: «Брехун!») Я брехун? (Одноставно: «Так, так!») Здається, мене назвали брехуном? Нехай ця особа підійметься з місця, щоб я міг її побачити. (Голос: «Ось він, сер!» – і над головами студентів злітає маленький чоловічок в окулярах, абсолютно нешкідливий на вигляд, котрий люто відбивається.) Це ви наважилися назвати мене брехуном? («Ні, сер!» – верещить той і, немов паяц, пірнає вниз.) Якщо хтось із присутніх сумнівається в моїй правдивості, я охоче побалакаю з ним після засідання. («Брехун!») Хто це сказав? (Знову невинна жертва злітає високо в повітря, відчайдушно від-

биваючись від своїх мучителів.) Ось я зараз зйду зі сцени, і тоді... (Дружні вигуки: «Просимо, друже, просимо!» Засідання на кілька хвилин переривають. Голова схоплюється з місця і махає руками, наче диригент. Професор остаточно розлючений – він стоїть, випнувши бороду вперед, багрянний, із роздутими ніздрями.) Усі великі новатори знали, що таке недовіра натовпу. Недовіра – це тавро дурнів! Коли до ваших ніг кладуть великі відкриття, вам бракує чуття, бракує уяви, щоб їх осягнути. Ви здатні лише поливати брудом людей, котрі ризикували життям, завойовуючи нові простори науки. Ви проклинали пророків! Галілей, Дарвін і я... (Тривалі вигуки і повний безлад у залі.)

Все це я витягнув зі своїх квапливих записів, які хоч і були зроблені на місці події, але не можуть дати належної ілюстрації хаосу, що запанував на той час в аудиторії. Здійнявся такий гамір, що декотрі жіночки вже рятувалися втечею. Загальному настрою піддалися не лише студенти, а й солідніша публіка. Я особисто бачив, як сивобороді старигані схоплювалися з місць і трясли п'ястками в гніві на професора, котрий закусив вудила. Велелюдні збори вирували та кипіли, наче смола в казані. Професор вийшов уперед і здійняв руки догори. У цьому чоловікові відчувалися така сила та відвага, що крикуни поступово змовкли, приборкані його владним жестом і владним поглядом. І зала припинила, приготувавшись слухати.

– Не стану вас затримувати, – продовжував Челленджер. – Чи варто даремно гаяти час? Істина залишається істиною, й її не похитнути жодними вибриками дурних молодиків і, з жалем мушу додати, не менш дурних джентльменів похилого віку. Я стверджую, що відкрив нове поле для наукових досліджень. Ви це заперечуєте. (Загальний лемент.) Тоді проведемо експеримент. Чи згодні ви обрати з-поміж нас одного або кількох представників, котрі перевірять справедливість моїх слів?

Професор порівняльної анатомії пан Саммерлі, високий жовчний дідуган, у сухуватому вигляді котрого було щось, що надавало йому схожості з духівником, піднявся з місця. Він забажав дізнатися, чи не є заяви професора Челленджера результатом його поїздки в верхів'я річки Амазонки, що сталася два роки тому? Професор Челленджер кивнув.

Після цього пан Саммерлі поцікавився, яким чином професору Челленджеру вдалося зробити нове відкриття в місцях, обстежених Воллесом, Бейтсом та іншими вченими, котрі цілком заслуговують на довіру?

Професор Челленджер відказав на це, що пан Саммерлі, либонь, сплутав Амазонку з Темзою. Амазонка набагато більша за Темзу, й якщо пан Саммерлі бажає знати, річка Амазонка та річка Оріноко, що сполучається з нею припливом, покривають загалом площу в п'ятдесят тисяч квадратних миль. Тому немає нічого дивного, якщо на такому величезному просторі один дослідник виявить те, чого могли не помітити його попередники.

Пан Саммерлі заперечив із квасною міною, що він щось чув про різницю між Темзою й Амазонкою, яка полягає в тому, що будь-яке твердження щодо першої легко можна перевірити, чого не можна сказати про другу. Він був би надзвичайно зобов'язаний професору Челленджеру, якби той вказав, під якими градусами широти та довготи лежить та місцевість, де живуть доісторичні тварини.

Професор Челленджер відповів, що досі він утримувався від оприлюднення цієї інформації, маючи на це вагомі підстави, але зараз, звісно, з певними застереженнями – він готовий надати її комісії, обраній аудиторією. Можливо, пан Саммерлі погодиться увійти в цю комісію й особисто перевірити правильність твердження професора Челленджера?

Пан Саммерлі. Ще б пак, погоджуюся. (Бурхливі оплески.)

Професор Челленджер. Тоді я зобов'язуюся надати всю необхідну інформацію, яка допоможе вам дістатися до місця. Але, оскільки пан Саммерлі має намір перевіряти мене, то вважаю справедливим, аби його також хтось перевіряв. Ніде правди діти, подорож буде пов'язана з багатьма труднощами та небезпеками. Пану Саммерлі потрібен молодший супутник. Можливо, бажаючи знайдуться у цій залі?

Ось так неждано-негадано настає перелом у житті людини! Чи міг я подумати, входячи в цю залу, що опинюся на порозі найнеймовірніших пригод, таких, які мені навіть не снилися! Але Гледіс! Хіба не про це вона торочила? Гледіс благословила б мене на такий подвиг. Я схопився з місця. Слова самі собою зірвалися у мене з язика. Мій сусід Генрі Тарп тягнув мене за маринарку та шипів:

– Сядьте, Мелоуне! Не клейте з себе дурня при такій купі люду!

Тієї ж миті я побачив, як в одному з перших рядів піднявся високий рудуватий чолов'яга. Він сердито блиснув на мене очима, але я не здався.

– Пане голово, я хочу їхати! – повторив я.

– Ім'я, ім'я! – вимагала публіка.

– Мене звати Едвард Данн Мелоун. Я репортер «Дейлі газетт». Слово честі, буду цілком неупередженим свідком.

– А ваше ім'я, сер? – звернувся голова до мого суперника.

– Лорд Джон Рокстон. Я бував на Амазонці, добре знаю ці місця і тому маю всі підстави пропонувати свою кандидатуру.

– Лорд Джон Рокстон набув світової слави як мандрівник і мисливець, – сказав голова.

– Але участь у цій експедиції представника преси була б не менш бажаною.

– В такому разі, – заявив професор Челленджер, – пропоную, щоб ці збори уповноважили обох цих джентльменів супроводжувати професора Саммерлі в його мандрівці, метою якої буде розслідування правильності моїх слів.

Під вигуки й оплески всієї зали наша доля була вирішена, й я, приголомшений величезними перспективами, які раптом відкрилися в моєму житті, змішався з людським потоком, що хлинув до дверей. Вийшовши на вулицю, я смутно, ніби крізь сон, бачив юрбу, що з реготом гналася по тротуару, і в самому її центрі чиюсь руку, озброєну важкою парасолькою, що мастила по головах студентів. Потім електрична карета професора Челленджера рушила з місця під веселі вигуки бешкетників і стогони потерпілих, й я подався далі по Ріджент-стрит, поглинений думками про Гледіс і про те, що мене чекало попереду.

Раптом хтось торкнувся мого ліктя. Я озирнувся і побачив, що на мене глузливо і владно дивляться очі того довготелесого чоловіка, котрий зголосився разом зі мною податися в цю надзвичайну експедицію.

– Пан Мелоун, якщо не помиляюся? – сказав він. – Відтепер ми з вами будемо товаришами, чи не так? Я живу за два кроки звідси, в «Олбені». Можливо, ви знайдете для мене півгодини? Дуже хочу про дещо з вами поговорити.

Розділ 6. Я був бичем божим

Лорд Джон Рокстон звернув на Віго-стріт, і, минувши один за одним кілька похмурих проходів, ми заглибилися в «Олбені», цей знаменитий аристократичний мурашник. У кінці довгого темного коридора мій новий знайомець штовхнув двері й обернув вимикач. Жарівки зі строкатими абажурами залили величезну кімнату рубіновим світлом. Озираючись із порогу, я відразу відчув тут атмосферу вибагливого комфорту, витонченості і водночас мужності. Кімната свідчила про те, що в ній відбувається безперервна боротьба між вишуканістю смаку її заможного господаря і його ж парубоцьким нехлюйством. Підлога була встелена пухнастими шкурами та химерними килимами всіх барв веселки, вивезеними, імовірно, з якогось східного базару. На стінах висіли картини та гравюри, цінність яких була зрозуміла навіть мені, не зважаючи на моє невігластво. Світлини боксерів, балерин і коней для перегонів мирно уживалися з полотнами чуттєвого Фрагона-ра, батальними сценами Жирардо та мрійником Тернером. Але серед цієї розкоші були й інші речі, що яскраво нагадували мені про те, що лорд Джон Рокстон – один із найвідоміших мисливців і спортсменів нашого часу. Два схрещених весла над каміном – темно-синє і червоне – свідчили про колишнє захоплення греблею в Оксфорді, а рапіри та боксерські рукавички, що висіли тут же, запевняли, що їхній господар пожинав лаври і в цих царинах. Усю кімнату, як архітектурний фриз, оперізували голови великих звірів, зведені сюди з усіх куточків землі, а перлиною цієї чудової колекції була голова рідкісного білого носорога з гордовито закопиленими губами.

Посеред кімнати на пухнастому червоному килимі стояв чорний із золотими інкрустаціями стіл епохи Людовика XV – чудова антикварна річ, по-блюзнірськи поцяткована кружальцями від склянок й опіками від недопалків сигар. На столі я побачив срібну тачку з курильним приладдям і полірований мисник із пляшками. Мовчазний господар зараз же налив два високі келихи і додав до них содової із сифону. Повівши рукою в бік крісла, він поставив мій келих на столик і простягнув мені довгу глянсувату сигару. Відтак сів навпроти і спрямував на мене пильний погляд своїх дивовижних світло-блакитних очей, що мерехтіли, наче крижане гірське озеро.

Крізь тонку паволоку диму сигар я придивлявся до його обличчя, знайомого мені по багатьох фотографіях: ніс із горбинкою, худі, запалі щоки, темно-руда чуприна, що вже рідіє на маківці, закручені мотузочком вуса, маленька, але зухвала еспаньйола. У ньому було щось і від Наполеона III, і від Дон Кіхота, і від типово англійського джентльмена – аматора спорту, собак і коней, характерними рисами котрого є підтягнутість та енергійність. Сонце і вітер загартували до червоного його шкіру. Волохаті, низько навислі брови надавали і без того холодним очам майже лютого виразу, а пооране зморшками чоло лише збільшувало лютість його погляду. Тілом він був худорлявий, але міцний, а що стосується невтомності та фізичної витримки, то не раз було доведено, що в Англії достойних суперників у нього мало. Незважаючи на свої шість із гаком футів, аристократ здавався людиною середнього зросту. Це через легку сутулість.

Таким був знаменитий лорд Джон Рокстон, і зараз, сидячи навпроти, він уважно розглядав мене, покушуючи сигару, і жодним словом не порушував тривалої незручної мовчанки.

– Отже, – сказав він нарешті, – відступати нам уже не вдасться, милий юначе. Адже ми з вами стрибнули кудись стрімголов. Але ж коли ви входили до зали, імовірно, у ваших думках нічого такого не було?

– Мені таке навіть не примарилося б.

– Саме так. Мені також не примарилося б. А тепер ми з вами загрузли в цій історії по самісінькі вуха. Я всього три тижні тому повернувся з Уганди, встиг орендувати котедж у Шотландії, угіддя й усіляке інше. Отакої! Ваші плани, мабуть, також зруйновані?

– Та ні, таке вже маю ремесло: адже я журналіст, працюю в «Дейлі газетт».

– Так, звісно. Ви ж казали про це. До речі, тут є одна справа... Ви не відмовитесь допомогти?

– Із задоволенням.

– Але справа ризикована... Як ви на це?

– А в чому ризик?

– Я заведу вас до Беллінгера, ось у чому ризик. Ви про нього чули?

– Ні.

– Та що ви, юначе, на якому світі живете? Сер Джон Беллінгер – наш найкращий жокей.

На рівній доріжці я ще можу з ним позмагатися, але в перегонах з перешкодами він мене відразу ж заткне за пояс. Так от, ні для кого не таємниця, що як тільки у Беллінгера закінчується тренування, він починає пиячити. Це він називає «вирівнювати лінію». У вівторок він допився до білої гарячки і з того часу бешкетує. Його кімната якраз над моєю. Лікарі кажуть: якщо бідолаху не погодувати хоча б насилу, то йому гаплик. Слуги цього джентльмена оголошили страйк, бо він лежить у ліжку із зарядженим револьвером і погрожує всадити всі шість куль у першого, хто до нього припреться. Маю сказати, що Джон загалом нелюб'язний і до того ж стріляє без хиб, але ж не можна допустити, щоб жокей, котрий виграв Великий національний приз, загинув такою безславною смертю! Як ви щодо такого?

– А що ви вирішили зробити? – спитав я.

– Найкраще навалитися на нього вдвох. Можливо, він зараз спить. У найгіршому випадку одного з нас поранять, зате інший встигне з ним упоратися. Якби нам вдалося зв'язати йому руки капою з тапчана, а після цього хутко викликати телефоном лікаря зі шлунковим зондом, він би дуже розкішно повечеряв.

Коли на людину раптом ні сіло ні впало звалюється таке завдання, радити тут причин немає. Я не вважаю себе дуже вже великим сміливцем. Все нове та незвідане малюється мені заздалегідь набагато страшнішим, ніж відбувається насправді. Така вже властивість суто ірландської палкої уяви. З іншого боку, мене завжди лякала думка, як би не накликати на себе ганебного звинувачення в боягузтві, бо мені змалку втовкмачували жах перед ним. Хотілося б думати, що коли хтось засумнівався б у моїй хоробрості, я зміг би кинутися в прірву, але спонукала б мене до цього не відвага, а гордість і страх бути визнаним боягузом. Тому, хоч я і сіпався, подумки уявляючи собі божевільну від пиятики істоту в кімнаті нагорі, та все ж мені вистачило самовладання, щоб висловити свою згоду найзневажливішою інтонацією, на яку я тільки спромігся. Лорд Рокстон узявся було розписувати небезпеку майбутнього нашого завдання, але це лише змусило мене втратити терпець.

– Словами справі не зарадиш, – заявив я. – Ходімо.

Я піднявся. Він також. Потім, коротко реготнувши, буцнув мене разів зо два п'ястком у груди і посадив назад у крісло.

– Гаразд, юначе... визнаний придатним.

Я здивовано витріщився на нього.

– Сьогодні вранці я побував у Джона Беллінгера. Він прострелив мені лише кімоно: слава Богу, руки тряслися! Але ми все ж натягнули на нього гамівну сорочку, і за кілька днів старигань знову буде в строю. Ви на мене не гніваєтесь, друзяко? Строго поміж нами: ця експедиція в Південну Америку – справа дуже серйозна, і мені хочеться мати такого супутника, котрому зможу звіритися, як кам'яній горі. Тому влаштував вам легкий іспит і маю сказати, що ви з честю вийшли зі становища. Ви ж розумієте, що нам доведеться розраховувати лише на самих себе, тому що цьому дідугану Саммерлі з перших же кроків буде потрібна нянька. До речі, ви не той Мелоун, котрий буде грати в ірландській команді на чемпіонаті з регбі?

– Той, але, ймовірно, запасним.

– Ото ж бо мені здалося, ніби я вас десь бачив. Ваша зустріч із річмондцями – найкраща гра за весь сезон! Я намагаюся не пропускати жодного змагання з регбі: адже це наймужніший вид спорту. Однак я запросив вас зовсім не для того, щоб балакати про регбі. Займімося справами. Ось тут, на першій шпальті «Таймс», є розклад пароплавних рейсів. Пароплав до Пари⁶ відходить наступної середи, й якщо ви з професором встигнете зібрати речі, ми цим пароплавом і попливемо. Ну, що на це скажете? Чудово, я з ним про все домовлюся. А як у вас із спорядженням?

– Про це потурбується моя газета.

– Стріляти вмієте?

– Приблизно як пересічний стрілець територіальних військ.

– Всього лиш? Боже милий! У вас, у молоді, це вважається останньою справою. Ви всі – бджоли без жала. Таким свого вулика не відстояти! Ще згадаєте моє слово: припреться хтось до вас за медом, і що тоді робитимете! Ні, в Південній Америці зі зброєю треба поводитися вміло, бо якщо наш приятель професор не дурисвіт і не шаленець, нас чекає там щось вельми цікаве. Маєте рушницю?

Лорд Рокстон підійшов до дубової шафи, відчинив дверцята, й я побачив за ним люфи гвинтівок, що виблискували металом, виставлені в ряд, немов органні труби.

– Зараз поглянемо, що я можу пожертвувати вам зі свого арсеналу, – задумався лорд Рокстон.

Він став виймати одну за одною чудові рушниці, відкривав їх, клацав затворами, ласкаво гладив, як ніжна мати своїх немовлят, і ставив на місце.

– Ось «бленд». З нього я завалив он того велетня, – господар кивнув на голову білого носорога. – Якби був на десять кроків ближче, цей звір поповнив би мною свою колекцію.

У кулі цій єдиний шанс,
Слабка надія на життя.

Сподіваюся, ви добре знаєте Гордона? Він поет, що оспівує коня, гвинтівку і тих, хто вміє поводитися і з тим, і з іншим. Ось іще одна корисна річ – 470-й, телескопічний приціл, подвійний еджектор, бездоганна наводка. Три роки тому мені довелося виступити з цією гвинтівкою проти перуанських гендлярів рабами. У тих місцях я був батоном Господа, хоча й не знайдете мого імені в жодній Синій книзі. Бувають часи, друже, коли кожен із нас зобов'язаний стати на захист людських прав і справедливості, щоб не втратити поваги до самого себе. Ось чому я провадив там щось на кшталт війни на свій страх і ризик. Сам її оголосив, сам воював, сам довів її до кінця. Кожна риска – це вбитий мною мерзотник. Дивіться, ціла драбина! Найбільша мітка зроблена після того, як я пристрелив в одній із заплавл річки Путумайо Педро Лопеса, найогиднішого з продавців живого краму... А, ось ця вам підійде!

Він вийняв із шафи прекрасну гвинтівку, оздоблену сріблом.

– Приціл вивірений, магазин на п'ять набоїв. Можете сміливо довірити їй своє життя.

Лорд Рокстон простягнув зброю мені та замкнув шафу.

– До речі, – продовжував він, коли знову сів у крісло, – що ви знаєте про цього професора Челленджера?

– Я його побачив сьогодні вперше в житті.

– Я також. Правда, дивно, що ми з вами вирушаємо в подорож, покладаючись на слова абсолютно невідомого нам чоловіка? Він, здається, доволі нахабний індивід і його не толерують побратими по науці. Чому ви ним зацікавилися?

⁶ Пара – океанський штат і порт у північній Бразилії.

Я коротко виклав співрозмовнику події сьогоднішнього ранку. Лорд Рокстон уважно мене вислухав, потім приніс мапу Південної Америки та розклав її на столі.

– Челленджер каже правду, чистісіньку правду, – серйозно зазначив він. – І я, зауважте, стверджую це не наважання. Південна Америка – мій улюблений континент, й якщо, скажімо, проїхати її наскрізь, від Дар'єнської затоки до Вогняної Землі, то нічого величнішого та пишнішого не знайти на всій земній кулі. Цю країну мало знають, а яке її чекає майбутнє, ніхто навіть не здогадується. Я об'їздив Південну Америку уздовж і поперек, в періоди посухи побував у таких місцях, де відбув війну з продавцями рабів, про яку вам уже розповідав. І мені справді доводилося чути там легенди на подібні теми. Це всього лише індіанські перекази, але за ними, безумовно, щось криється. Чим ближче пізнаєш Південну Америку, друже мій, тим більше починаєш вірити, що в цій країні все можливе, все що завгодно! Люди пересуваються там вузькими долинами річок, а за цими долинами починається повна невідомість. Ось тут, на плоскогір'ї Мато-Гроссо, – він вказав сигарою місце на мапі, – або в цьому закутку, де сходяться кордони трьох держав, мене ніщо не здивує. Як сказав сьогодні Челленджер, Амазонка зрошує площу в п'ятдесят тисяч квадратних миль, порослих тропічним лісом, – площа, що майже дорівнює всій Європі. Не по-кидаючи бразильських джунглів, ми з вами могли б перебувати один від одного на відстані, яка відділяє Шотландію від Константинополя. Людина лише де-не-де спроможна продертися крізь цю гущавину та протоптати в ній стежки. А що буває в періоди дощів? Рівень води в Амазонці підіймається щонайменше на сорок футів і перетворює все навколо у непролазне багно. Саме в такій країні і варто чекати всіляких див і таємниць. Чому б нам їх не розгадати? А до всього іншого, – дивне обличчя лорда Рокстона осяяла задоволення посмішка, – там на кожному кроці доведеться ризикувати життям, а мені як спортсмену нічого іншого й не треба. Я наче старий м'яч для гольфа – біла фарба з мене давно злуцилася, тому тепер життя може вертїти мною як схоче: подряпин не залишиться. А ризик, милий юначе, надає нашому існуванню особливої гостроти. Тільки тоді й варто жити. Ми надто вже розпечені й дуже звикли до впорядкованості. Ні, дайте мені гвинтівку до рук, безмежний простір і неосяжну широчінь горизонту, й я подамся на пошуки того, що заслуговує на пошук. Чого тільки я не випробував у своєму житті: і воював, і брав участь у перегонах, і літав на аероплані, – але полювання на чудовиськ, які можуть наснитися лише після ситної вечері, – це для мене зовсім нове відчуття!

Шляхтич весело зареготав, передчуваючи те, що його чекало попереду.

Можливо, я занадто захопився описом свого нового знайомця, але нам доведеться багато днів провести разом, і тому мені хочеться передати своє перше враження від цього чоловіка з усіма особливостями його характеру, мови та мислення. Лише необхідність везти до редакції звіт про збори змусила мене покинути товариство лорда Рокстона. Коли я йшов від нього, господар сидів у кріслі, залитий червоним світлом лампи, змащував затвор своєї улюбленої гвинтівки та неголосно підсміювався, міркуючи про ті пригоди, які готувала нам доля. І я пройнявся твердою впевненістю, що якщо на нас чигають небезпеки, то більш виваженого та відважного супутника, ніж лорд Рокстон, мені не знайти в усій Англії.

Як не втомили мене до нестями події цього дня, все ж я довго сидів із редактором відділу новин МакАрдлом, втовкмачуючи йому всі обставини справи, яку він вважав за обов'язок завтра ж довести до відома нашого шефа, сера Джорджа Бомонта. Ми домовилися, що я буду надсилати докладні звіти про всі свої пригоди в формі листів до МакАрдла і що вони будуть друкуватися в газеті або відразу ж по їх отриманні, або потім – залежно від санкції професора Челленджера, бо ми ще не знали, якими будуть умови, на яких він погодиться дати нам інформацію, потрібну для подорожі до невідомої країни. У відповідь на запит телефоном ми не почули від професора нічого іншого, крім запеклих нападок на пресу, але потім він усе ж сказав, що, якщо його повідомлять про день і час нашого від'їзду, він доправить на пароплав ті інструкції, які вважатиме слушними. Наш другий запит залишився зовсім без відповіді, якщо

не брати до уваги жалісного белькотіння пані Челленджер, котра благала нас не чіплятися до її чоловіка, адже він і без того розгніваний понад усіляку міру. Третя спроба, зроблена того ж дня, була припинена оглушливим тріском, і слідом за цим центральна станція повідомила, що у професора Челленджера розбита телефонна слухавка. Після цього ми більше не намагалися контактувати з ним.

А тепер, мої терплячі читачі, я припиняю свою бесіду з вами. Відтепер (якщо тільки продовження цієї розповіді колись дійде до вас) ви будете дізнаватися про мої подальші пригоди лише через газету. Я вручу редактору звіт про події, що слугували поштовхом до однієї з найнеймо-вірніших експедицій, які знає світ, і якщо мені не доля повернутися до Англії, ви збагнете, як усе це вийшло.

Я дописую свій звіт у салоні пароплава «Франциск». Лоцман забере його з собою і передасть на зберігання панові МакАрдлу. На закінчення, поки я не загорнув нотатник, дозвольте мені накидати ще одну картину, яка залишиться зі мною як останній спогад про батьківщину.

Пізня весна, затхлий, туманний ранок, мрячить холодна, невеличка мжичка. По набережній крокують три постаті в глянсуватих макінтошах. Вони просуваються до східців великого пароплава, на якому вже підняли синій стяг. Попереду них носій везе візок, навантажений валізами, саквояжами та гвинтівками в чохлах.

Довготелесий, сумний професор Саммерлі човгає похнюпивши голову, як людина, котра гірко кається в скоєному. Лорд Джон Рокстон у мисливському кепі та кашне крокує бадьоро, і його жваве, витончене обличчя аж сяє від щастя. Щодо мене, то не маю жодного сумніву, що всім своїм виглядом демонструю радість, адже суєта перед від'їздом та гіркота прощання вже залишилися позаду.

Ми вже зовсім близько від пароплава, аж раптом ззаду лунає чийсь голос. Це професор Челленджер, котрий обіцяв відпровадити нас. Він біжить за нами, важко сапаючи, весь багряний і страшенно сердитий.

– Ні, вже дякую, – каже професор. – Не маю ні найменшого бажання лізти на пароплав. Мені треба сказати вам кілька слів, а це можна зробити і тут. Не уявляйте собі, будь ласка, що ви так уже мене й зобов'язали своєю поїздкою. Жодною мірою не вважаю себе вашим боржником. Істина залишається істиною, і всі ті розслідування, які ви маєте робити, ніяк на неї не вплинуть і зможуть лише розпалити пристрасті різних невігласів. Необхідна вам інформація і мої інструкції лежать ось у цьому запечатаному конверті. Ви розкриєте його лише тоді, коли приїдете в місто Манаос на Амазонці, але не раніше того дня і години, які вказані на конверті. Ви все з'явилися? Сподіваюся на вашу порядність і на те, що всі мої умови будуть ретельно дотримані. Пане Мелоун, я не маю наміру накладати заборону на ваші кореспонденції, оскільки метою вашої мандрівки є виклад фактів. Вимагаю від вас лише одного: не вказуйте точно, куди їдете, і не дозволяйте публікувати звіт про експедицію до вашого повернення. Прощайте, сер! Вам вдалося дещо пом'якшити моє ставлення до тієї ганебної професії, представником якої, на жаль, ви є. Прощайте, лорде Джон! Наскільки я знаю, наука для вас – книжка зі сімома печатками. Але полювання в тих місцях вам сподобається. Не сумніваюся, що з часом в «Мисливці» з'явиться ваша замітка про те, як ви підстрелили диморфодона. Бувайте й ви, професоре Сам-мерлі. Якщо у вас ще не вичерпалася здатність до самовдосконалення, в чому, відверто кажучи, я сумніваюся, то ви повернетесь до Лондону значно розумнішим.

Він круто обернувся, і за мить я побачив із палуби його присадкувату постать, що продиралася крізь натовп до потяга.

Ми вже вийшли в Ла-Манш. Лунає останній гонг, що сповіщає про те, що час здавати листи. Зараз ми попрощаємося з лоцманом.

А тепер «уперед, кораблику, вперед пливи!». Хай береже Бог усіх нас – і тих, хто залишився на березі, і тих, хто сподівається на щасливе повернення додому.

Розділ 7. Завтра ми зникнемо у безвісті

Не стану обтяжувати тих, до кого дійде ця оповідка, описом нашого переїзду комфортабельним океанським лайнером, не буду розповідати й про тижні, проведені в Парі (обмежуся лише вдячністю компанії «Перейра-да-Пінта» за допомогу при закупівлі спорядження), і лише коротко згадаю про нашу мандрівку вгору по широкій, каламутній, ледачій Амазонці – подорож, здійснену на кораблі, що майже не поступається за розміром тому, яким ми перетнули Атлантичний океан.

Після багатьох днів шляху наша група висадилася в місті Манаос, за проходом Обідос. Там нам вдалося уникнути вельми сумнівних принад місцевого готелю завдяки люб'язності пана Шортмена, представника Британсько-Бразильської торгової компанії. Ми прожили в його гостинній фазенді до терміну, зазначеному на конверті, який передав нам професор Челленджер. Перш ніж приступити до опису несподіваних подій цього дня, мені хотілося б дещо докладніше охарактеризувати моїх товаришів і тих, кого ми завербували в Південній Америці для обслуги нашої експедиції. Пишу дуже відверто та покладаюся на властивий вам такт, пане МакАрл, бо до публікації цей матеріал пройде через ваші руки.

Наукові заслуги професора Саммерлі занадто добре відомі – про них немає потреби згадувати. Він виявився набагато пристосованішим до такої важкої експедиції, ніж могло здатися на перший погляд. Його худе, жилаве тіло не знає втоми, а суха, глузлива і часом украй недружня манера залишається незмінною за будь-яких обставин. Незважаючи на свої шістдесят п'ять років, він жодного разу не поскаржився на труднощі, з якими нам часто доводилося стикатися. Спочатку я боявся, що професор Саммерлі виявиться непосильним тягарем для нас, але, як з'ясувалося пізніше, його витривалість нітрохи не поступається моїй. Саммерлі – людина жовчна, великий скептик. Він не вважає за потрібне приховувати своєї твердої впевненості, що Челленджер – шарлатан найчистішої води і що наша божевільна, небезпечна витівка не принесе нам нічого, крім розчарування в Південній Америці та глузування в Англії. Професор Саммерлі не переставав торочити нам це всю дорогу від Саутгемптона до Манаоса, кривлячись і трясучи своєї ріденькою цапиною борідкою.

Коли ми висадилися, його трохи втішили пишність і багатство світу пернатих і комах Південної Америки, бо він відданий науці всією душею. Тепер професор Саммерлі з раннього ранку гонить по лісі з мисливською рушницею і сачком на метеликів, а вечорами препарує здобуті екземпляри. З властивих йому дивацтв зазначу повсякчасну недбалість у догляді за собою, цілковиту байдужість до своєї зовнішності, неймовірну неухважність і пристрасть до короткої пінкової люльки, яку майже не виймає з рота. Замолоду професор брав участь у кількох наукових експедиціях (наприклад, побував із Робертсоном у Папуа), і тому до кочового життя йому не звикати.

У лорда Джона Рокстона є щось спільне з професором Саммерлі, але, по суті, вони пряма протилежність один одному. Хоча лорд Джон років на двадцять молодший, його тіло таке ж сухорляве та кістляве. Пригадую, що докладно описав його зовнішність у тій частині моєї розповіді, яка залишилася в Лондоні. Він дуже охайний, стежить за собою, одягнений зазвичай у біле, носить високі коричневі черевики на шнурівках і голиться щонайменше раз на день. Як майже кожна людина дії, лорд Джон не марнує слів і часто замислюється, але на звернені до нього питання відповідає негайно й охоче бере участь у спільній бесіді, присмачуючи її уривчастими, напівсерйозними-напівжартівливими репліками. Його знання різних країн та особливо Південної Америки просто вражають своєю широтою, а що стосується нашої експедиції, то він усім серцем вірить у її успіх, не бентежачись від глузувань професора Саммерлі. Голос у лорда Рокстона м'який, манери спокійні, але його мерехтливі блакитні очі свідчать про те, що їхній власник здатен оскаженіти і приймати безжальні рішення, а його звична стри-

маність лише підкреслює, наскільки небезпечним може бути цей чоловік у хвилини гніву. Він не любить поширюватися про свої поїздки до Бразилії та Перу, й я навіть уявити собі не міг, що поява шляхтича так схвилює тубільців, котрі населяють береги Амазонки. Ці люди бачать у ньому поборника своїх прав і надійного захисника. Навколо подвигів Рудого Вождя, як його тут називають, вже склалися легенди, але з мене було досить і фактів, про які я поступово дізнавався, – вони вражали неабияк.

Наприклад, з'ясувалося, що кілька років тому лорд Джон опинився на «нічій землі», існування якої пояснюється неточністю кордонів між Перу, Бразилією та Колумбією. На цьому величезному просторі густо росте каучукове дерево, що принесло тубільцям, як і в Конго, не менше зла, ніж підневільна праця на Дар'єнських срібляних рудниках у часи панування іспанців. Купка негідників-метисів заволоділа всією цією місциною, озброїла тих індіанців, котрі погодилися надавати їм підтримку, а інших обернула на рабів і, погрожуючи нелюдськими тортурами, змушувала рубати каучукові дерева та сплавляти їх униз річкою до Парі.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.